

UNIVERSITATEA „NICOLAE TITULESCU” BUCUREȘTI
FACULTATEA DE DREPT

TEZĂ DE DOCTORAT

*Dreptul Uniunii Europene – o nouă tipologie
juridică*

Rezumat

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC
Prof. univ. dr. Nicolae POPA

DOCTORAND
Laura-Cristiana NEGURĂ
(SPĂTARU-NEGURĂ)

BUCUREȘTI
2014

PLANUL TEZEI

CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE

Problema supusă cercetării

Scopul și obiectivele tezei de doctorat

Metodologia și limitele cercetării

Noutatea științifică și importanța teoretică a prezentei teze de doctorat

PARTEA I – CONCEPTUL DE „TIPOLOGIE” ÎN ȘTIINȚELE SOCIALE

Capitolul I. Conceptul de „tipologie”. Tipologie *versus* clasificare

Capitolul II. Considerații generale privind noțiunea de „știință”. Clasificarea științei și a științelor sociale

Capitolul III. Conceptul de „tipologie” în științele de tip nomotetic

Capitolul IV. Conceptul de „tipologie” în științele care-și propun reconstituirea și interpretarea trecutului

Capitolul V. Conceptul de „tipologie” în cercetarea epistemologică a științei

Capitolul VI. Conceptul de „tipologie” în științele care delimitează lumea dominată de norme, obligații și atribuții, care studiază aspectele normative ale activității umane

Capitolul VII. Despre drept și tipologii juridice

Secțiunea 1. Drept și juridicitate

Secțiunea 2. Apariția dreptului

Secțiunea 3. Unitate și diversitate în tipologia dreptului

Secțiunea 4. Conceptele juridice de „dat” și „construit”. Factorii de configurare a dreptului

Secțiunea 5. Tipologia dreptului

Secțiunea 6. Metodele cercetării științifice a dreptului. Metoda tipologică

Secțiunea 7. Tipologia dreptului în funcție de dependența de sistemele de organizare socială (Poirier)

Secțiunea 8. Tipologia dreptului în funcție de apartenența dreptului la un bazin de civilizație juridică (David)

Secțiunea 9. Tipologia dreptului în funcție de rolul dreptului ca mijloc de organizare socială (Mattei)

Capitolul VIII. Concluzii

PARTEA II – DREPTUL UNIUNII EUROPENE, DE LA MULTI JURIDISM LA O NOUĂ TIPOLOGIE JURIDICĂ

Capitolul I. Apariția unei noi tipologii juridice - Dreptul Uniunii Europene

Secțiunea 1. Contextul istoric – De la Comunitățile Europene la Uniunea Europeană

Secțiunea 2. Natura juridică a Uniunii Europene

Secțiunea 3. Existența unei ordini juridice distincte – ordinea juridică a Uniunii Europene

Secțiunea 4. Noțiunea dreptului Uniunii Europene. Drept comunitar, drept unional, drept european

Secțiunea 5. Structura sistemului de drept al Uniunii Europene

5.1. Dreptul originar - De la Paris la Lisabona, via Roma, Maastricht, Amsterdam, Nisa

5.2. Implicațiile Tratatului de la Lisabona

5.3. Dreptul derivat

Secțiunea 6. Acțiunea dreptului Uniunii Europene în timp, spațiu și asupra persoanelor

Secțiunea 7. Multilingvism și multijuridism în cadrul Uniunii Europene

7.1. Drept și limbaj

7.2. Multilingvismul Uniunii Europene

7.3. Procesul european de legiferare și textele autentice

7.4. Jurisprudența Curții Europene de Justiție în cazul divergențelor dintre textele autentice ale Uniunii

Secțiunea 8. Dreptul Uniunii Europene și aplicarea sa: cunoașterea, înțelegerea și proba dreptului

Capitolul II. Concluzii

**PARTEA III – TRĂSĂTURILE DREPTULUI UNIUNII EUROPENE CARE
SUSȚIN IDEEA UNEI NOI TIPOLOGII JURIDICE**

Capitolul I. Premisele dreptului Uniunii Europene

Secțiunea 1. Voința juridică autonomă a Uniunii Europene

Secțiunea 2. Principiile dreptului Uniunii Europene

Capitolul II. Izvoarele dreptului Uniunii Europene

Capitolul III. Doctrina juridică europeană, izvor de drept

Capitolul IV. Jurisprudența instanțelor Uniunii Europene, izvor de drept

Secțiunea 1. Scurt istoric al Curții de Justiție

Secțiunea 2. Recunoașterea calității de izvor de drept a jurisprudenței Curții

Secțiunea 3. Metodele de interpretare ale Curții

Capitolul V. Principiile dreptului, izvor de drept

Capitolul VI. Rolul doctrinei și al jurisprudenței în conturarea principiilor dreptului european

Secțiunea 1. Aplicabilitatea principiilor generale de drept

Secțiunea 2. Rangul principiilor generale ale dreptului european

Secțiunea 3. Dreptul internațional public și principiile sale generale inerente oricărui sistem juridic organizat

3.1. Principiul securității juridice

3.2. Principii generale provenite din drepturi procedurale

Secțiunea 4. Principii generale comune sistemelor juridice naționale ale Statelor
Membre

Secțiunea 5. Principii generale deduse din natura Uniunii Europene

*5.1. Principii generale care reflectă dreptul instituțional și constituțional al
UE*

5.1.1. Comunitățile și Uniunea Europeană sunt comunități de drept

5.1.2. Principiul efectului direct

5.1.3. Principiul supremației dreptului Uniunii Europene

5.1.4. Principiul aplicării imediate a dreptului Uniunii

5.1.5. Principiul priorității dreptului Uniunii Europene (primatul)

5.1.6. Limitarea puterii discreționare a legislativului

5.1.7. *Principiul echilibrului în exercitarea competențelor instituțiilor europene*

5.1.8. *Principiul democrației reprezentative*

5.1.9. *Principiul atribuirii competențelor*

5.1.10. *Principiul continuității procesului de integrare*

5.1.11. *Principiul respectării identității naționale a Statelor Membre*

5.1.12. *Principiul subsidiarității*

5.1.13. *Principiul pluralismului cultural*

5.1.14. *Principiul cooperării loiale*

5.1.15. *Principiul solidarității comunitare*

5.1.16. *Principiul loialității comunitare*

5.1.17. *Principiul proporționalității*

5.2. *Principii generale care reflectă filosofia neo-liberală a pieței interne*

Secțiunea 6. Principii fundamentale ale drepturilor omului

6.1. *Principiul egalității de tratament și al nediscriminării bazate pe naționalitate sau sex*

6.2. *Principiul libertății*

6.3. *Principiul respectării dreptului la apărare*

6.4. *Principiul la un recurs efectiv în cadrul instanțelor naționale*

6.5. *Principiul încrederii legitime*

6.6. *Dreptul de proprietate și dreptul de a exercita activități economice și profesionale*

Secțiunea 7. Încălcarea principiilor generale

Capitolul VII. Factori perturbatori ai ordinii juridice a Uniunii Europene

Capitolul VIII. Concluzii

CONSIDERAȚII FINALE

BIBLIOGRAFIE

ABREVIERI

alin.	alineat(ul)
apud	citat după
art.	articol(ul)
CEE	Comunitatea Economică Europeană
CEEA	Comunitatea Europeană a Energiei Atomice
CECO	Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CJCE	Curtea de Justiție a Comunităților Europene
CJUE	Curtea de Justiție a Uniunii Europene
ConvEDO	Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale
ECR	European Court Reports
e.g	<i>exempli gratia</i> , de exemplu
EURATOM	vezi CEEA
Ibidem	același autor, același loc
Idem	același autor
i.e.	<i>id est</i> , adică
lit.	litera
n.n.	nota noastră
OHADA	Organizația pentru Armonizarea Dreptului Afacerilor în Africa
op. cit.	opera citată
p. / pp.	pagină, pagini
par.	paragraf(e)
s.n.	sublinierea noastră
TCE	Tratatul de instituire a Comunității Europene
TCEEA	Tratatul de instituire a Comunității Europene a Energiei Atomice
TCECO	Tratatul Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului
TFP	Tribunalul Funcției Publice
TFUE	Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene
TPI	Tribunalul de Primă Instanță
TUE	Tratatul privind Uniunea Europeană
UE	Uniunea Europeană
urm.	următoarele
vol.	volum(ul)

CONSIDERAȚII INTRODUCATIVE

Problema supusă cercetării

Prin tema abordată intenționăm să supunem atenției doctrinei juridice problema complexă a apariției unei noi tipologii juridice, și anume tipul dreptului Uniunii Europene. Lucrarea urmărește astfel să răspundă întrebării: este dreptul Uniunii Europene un nou tip de drept, cu determinații calitative specifice? Prezenta teză este gândită ca un studiu multidisciplinar care îmbină elemente de teoria generală a dreptului, cu elemente de drept comparat și de dreptul Uniunii Europene.

În prezent, suntem martorii unor fascinante provocări în ceea ce privește Uniunea Europeană – se discută despre integrarea într-o ordine juridică supraetată, despre racordarea la interese supranaționale, despre reconfigurarea suveranității, despre împletirea valorilor naționale cu cele ale Uniunii Europene și despre armonizarea legislației. Dar, crearea unei Europe Unite ridică o problemă delicată - compatibilitatea dintre valorile naționale și cele ale Uniunii Europene. Din nefericire, cele douăzeci și opt de identități naționale sunt amenințate de acest proces, astfel că ne întrebăm, pe de altă parte, dacă popoarele Europei sunt pregătite să renunțe la elementele lor de specificitate și să îmbrățișeze „unitatea în diversitate”.

Poate dreptul Uniunii Europene, care este caracterizat de multilingvism și multijuridism, să fie considerat un nou tip de drept, apărut în panorama sistemelor de drept ale lumii?

Apreciem că, doar în măsura în care Uniunea Europeană se fundamentează pe o *voință juridică autonomă și pe principii și valori care se situează în zona eternului juridic*, atât pentru rațiunea individului, cât și pentru identitatea națională a Statelor

Membre, este posibilă „unitatea în diversitate” și deci existența unei noi familii juridice.

Din această perspectivă, am considerat concludent a examina și jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene în conturarea principiilor de drept caracteristice acestei noi ordini juridice. Inventarierea și analiza principiilor generale ale dreptului Uniunii Europene din Partea a III-a a lucrării constituie, totodată, un demers important și folositor pentru lumea juridică, datorită importanței covârșitoare a acestui izvor de drept în ordinea juridică europeană, dar și în ordinea juridică internă a Statelor Membre. Constituind un pilon al legalității Uniunii Europene, principiile generale de drept se impun instituțiilor europene, aflându-se pe un loc superior dreptului derivat în ierarhia normelor Uniunii Europene. Trebuie subliniat că aceste principii se aplică și Statelor Membre, atunci și în măsura în care ele acționează în domeniul dreptului european.

De asemenea, subliniem că pentru a putea vorbi despre o nouă tipologie juridică, este nevoie mai întâi de *existența unei voințe autonome* care comandă procesul decizional juridic al Uniunii, voință care nu reprezintă o simplă sumă aritmetică a voințelor individuale ale Statelor Membre¹; astfel, Statele se angajează să se supună unei voințe juridice distincte de a lor. În afara unei voințe autonome care comandă creația juridică, noua tipologie implică și existența unor *principii generale* care să comande direcțiile esențiale ale construirii și ale dezvoltării ordinii juridice europene.

Scopul și obiectivele tezei de doctorat

Scopul urmărit este acela de a examina apariția unei noi tipologii juridice în cadrul sistemului dreptului – tipologia Dreptului Uniunii Europene.

¹ Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, ediția a 4-a, Editura C.H. Beck, București, 2012, p. 63.

În acest sens, ne-am propus următoarele obiective:

1. *analizarea conceptului de „tipologie” în științele sociale, inclusiv în științele juridice;*

Considerăm că termenul de „tipologie” trebuie dezbătut înainte de a intra în analiza juridică propriu-zisă.

2. *cercetarea tipologiei dreptului, din perspectiva dreptului comparat;*

Pentru a putea cerceta fenomenul juridic european, se impune fina observare a tipologiilor juridice importante conform operei celor mai mari comparatiști ai dreptului.

3. *analizarea istoriei și specificităților dreptului Uniunii Europene, cu accent pe trăsăturile care susțin ideea unei noi tipologii juridice;*

Suntem de părere că fără o asemenea analiză, nu putem desprinde trăsăturile dreptului Uniunii Europene care trădează ideea unei noi tipologii juridice. Pentru a putea discuta despre o tipologie juridică nouă, este nevoie mai întâi de *existența unei voințe autonome* care comandă procesul decizional juridic, diferită de o simplă sumă aritmetică a voințelor individuale ale statelor. Pe lângă această voință autonomă care comandă creația juridică, noua tipologie implică și existența unor *principii generale* care să comande direcțiile esențiale ale construirii și ale dezvoltării ordinii juridice a Uniunii.

4. *cercetarea izvoarelor dreptului unional ca arhitect al noii ordini juridice a Uniunii Europene, cu accent pe rolul doctrinei și al jurisprudenței în conturarea principiilor acestui tip de drept.*

În cadrul acestui punct, vom aborda, în principal, doctrina, jurisprudența și principiile dreptului, ca izvoare ale dreptului Uniunii Europene.

Metodologia și limitele cercetării

În vederea atingerii scopului și obiectivelor enunțate mai sus, intenționăm ca, în procesul elaborării prezentei lucrări, să selectăm materialul legislativ, jurisprudențial și doctrinar, român și străin, folosindu-ne de metodele consacrate ale cercetării științifice a fenomenelor juridice:

- *metoda comparativă* a fost utilizată pentru a realiza studiul tipologiei dreptului;
- *metoda istorică* a fost aplicată pentru a analiza evoluția Uniunii Europene și a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene în ceea ce privește consacrarea principiilor generale de drept;
- *metoda logică* a fost folosită în vederea sintezei punctelor de vedere ale autorilor menționați cu privire la tema investigată, precum și în expunerea concluziilor proprii;
- *metoda sociologică* a fost utilizată automat întrucât dreptul este o realitate socială, iar regulile de drept au importante consecințe în destinul social și individual al omului, juristul neputându-se izola la adăpostul tehnicii juridice, ci trebuind să se plaseze în centrul vieții sociale;
- *metodele cantitative* au permis sistematizarea legislației și a jurisprudenței relevante pentru tema abordată, permițând inventarierea acestora în mod temeinic.

Metodologia a urmat *trei etape importante*. În primul rând, pentru a discuta despre *tipologia dreptului*, am considerat a se impune analizarea conceptului de *tipologie* în cadrul științelor sociale, în special a științelor juridice. Tot aici, am analizat tipologiile clasice ale dreptului, contribuție valoroasă a comparațiștilor lumii, analizând apoi determinațiile calitative proprii ale dreptului european, cu accent pe trăsăturile care susțin apariția unei noi tipologii juridice. În al doilea rând, am urmărit istoria și specificitățile dreptului Uniunii Europene. În al treilea rând, am analizat

izvoarele dreptului european, cu accent pe rolul doctrinei și al jurisprudenței în conturarea principiilor dreptului european.

Sperăm ca metodele folosite să fie conforme cu obiectul cunoașterii, întrucât cunoașterea științifică presupune „să te lași în voia obiectului (...) să ai în față necesitatea internă a acestuia și să o exprimi ... (pentru că) metoda nu este altceva decât structura întregului, înfățișat în pură sa esențialitate”².

Ca orice cercetare științifică, și prezenta cercetare are o serie de limite inerente, care sperăm să nu aibă un impact semnificativ asupra concluziilor la care am ajuns. Discutăm aici despre limitele cercetării teoretice și despre subiectivismul cercetătorului.

Scopul acestei lucrări nu este de a încerca a rezolva toate problemele ridicate de tema respectivă sau de domeniul analizat, deoarece acest obiectiv nu este realist. Desigur că găsirea răspunsurilor la întrebările existente în doctrină generează apariția altor întrebări care trebuie să fie supuse analizei în viitor, astfel că apar noi direcții de cercetare.

Ne rămân adânc întipărite în minte, la începutul acestui demers științific, cuvintele lui Francis Bacon care sublinia că „[e]xistă și pot exista două căi pentru a cerceta și descoperi adevărul. Una se înalță ca într-un zbor de la datele simțurilor și de la faptele particulare la propozițiile cele mai generale, și stabilește și descoperă din aceste principii socotite ca un adevăr de nezdruncinat, propozițiile mijlocii. Aceasta este calea întrebuițată azi. Cealaltă scoate propozițiile din datele simțurilor și din faptele particulare, ridicându-se continuu și gradual, pentru a ajunge în cele din urmă, la propozițiile cele mai generale. Aceasta este calea adevărată, dar încă neîncercată”³. Sperăm să ne fi aventurat pe această cale „încă neîncercată” și să oferim răspunsuri la multe dintre întrebările despre dreptul Uniunii Europene.

² Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologia spiritului*, București, 1965, p. 22.

³ Francis Bacon, *Noul Organon*, Editura Științifică, București, 1957, p. 38.

Noutatea științifică și importanța teoretică a tezei

Prin tematica abordată și maniera de analiză, prezenta teză de doctorat constituie, în mediul juridic din România, o lucrare cu un pronunțat caracter de noutate. Considerăm util, în acest moment, sublinierea principalelor rezultate ale prezentei cercetări doctorale:

- examinarea aprofundată a conceptului de „tipologie” în științele sociale;
- identificarea și analiza celor mai importante tipologii juridice;
- evidențierea determinațiilor specifice dreptului Uniunii Europene;
- relevarea trăsăturilor caracteristice acestui nou tip de drept;
- inventarierea și analiza principiilor generale ale dreptului Uniunii Europene;
- selectarea, sistematizarea și analiza jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene în conturarea principiilor dreptului specifice acestei noi ordini juridice, precum și în problema divergenței între versiunile oficiale ale Uniunii Europene, ca problemă a multilingvismului european.

Chiar dacă au mai existat discuții și lucrări pe marginea acestui subiect, considerăm că acestea nu au epuizat problematica, lăsând loc discuțiilor academice și științifice. Mai mult, cercetarea jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene în vederea analizării principiilor fundamentale ale dreptului Uniunii Europene reprezintă o abordare inovatoare în abordarea acestei teme.

Elementele de noutate rezidă și în modul de analiză a temei, precum și abordarea și explicarea, dintr-o perspectivă diferită, a conceptului de „dreptul Uniunii Europene”.

Considerăm că inventarierea și analiza principiilor generale ale dreptului Uniunii Europene constituie un demers important și folositor pentru lumea juridică, datorită importanței covârșitoare a acestui izvor de drept în ordinea juridică europeană, dar și în ordinea juridică internă a Statelor Membre. Constituind un pilon

al legalității Uniunii Europene, principiile generale de drept se impun instituțiilor europene, aflându-se pe un loc superior dreptului derivat în ierarhia normelor Uniunii Europene. Trebuie subliniat că aceste principii se aplică și Statelor Membre, atunci și în măsura în care ele acționează în domeniul dreptului european. Făcând parte din legalitatea Uniunii, este evident că ele trebuie să se aplice fie la nivel național, fie la nivel european, în orice situație care este guvernată de dreptul Uniunii Europene.

Astfel, ne propunem ca prin prezenta teză de doctorat să contribuim la cercetarea atât din domeniul teoriei generale a dreptului, cât și a celei din domeniul dreptului Uniunii Europene, în ceea ce privește încadrarea pe harta juridică a lumii a noii ordini juridice europene.

Structura tezei

Teza a fost elaborată în jurul a *trei mari probleme esențiale* organizate în *trei mari părți*, compuse la rândul lor din mai multe capitole, secțiuni și subsecțiuni, la care se adaugă *considerațiile introductive și considerațiile finale*: (i) conceptul de „tipologie” în științele sociale, în special în științele juridice (*Partea I*), (ii) conturarea unei ordini juridice specifice a Uniunii Europene (*Partea a II-a*), (iii) aprofundarea trăsăturilor sau premiselor dreptului Uniunii, ca nouă tipologie juridică specifică (*Partea a III-a*).

Astfel cum este normal, lucrarea debutează cu *Considerații introductive* care cuprind prezentarea generală a problemei cercetate, scopul, obiectivele, metodologia și limitele cercetării, noutatea științifică, precum și importanța teoretică a tezei.

Prima parte prezintă și urmărește conceptul de „tipologie” în științele sociale. Desigur că secțiunea privind utilizarea acestui concept în științele juridice deschide dezbateră asupra tipologiilor juridice, care reprezintă obiectul prezentei teze de doctorat.

Am început cercetarea noastră pornind de la definirea conceptului de „tipologie” și de la diferențierea acestuia de cel de „clasificare”, cu care de multe ori este confundat. Sintetizând cele spuse în această privință, clasificarea se folosește atunci când distincția între elemente se poate realiza în funcție de *un criteriu unic*, în timp ce tipologizarea intervine atunci când se utilizează mai multe criterii, tipologiile fiind o formă particulară de sistematizare⁴.

În ceea ce privește tipologiile, este interesant faptul că acestea au în comun faptul că nu reușesc să cuprindă toată varietatea tipurilor. Nu putem întâlni „tipul pur” în niciun sistem tipologic, mai ales că ideea de tip este abstractă, este o construcție mintală, care corespunde dorinței noastre logice de a „ordona” fenomene naturale care, prin esența lor, nu sunt „ordonate”. Astfel, nu vom regăsi niciodată tipologii perfecte. Pentru a realiza o tipologie veritabilă, este nevoie de o *muncă imensă de sinteză*.

Tipologia este acel procedeu ales de legiuitor pentru a „alege din diversitatea relațiilor posibile anumite tipuri curente, cu excluderea tuturor celorlalte. [...] este un reflex al caracterului tipic al regulii de drept”⁵. În schimb, clasificarea este acel procedeu prin care legiuitorul subsumează „anumite grupe de situații unor categorii generale cărora să le aplice un regim distinct”⁶. Clasificările urmăresc simplificarea reglementării, prin atașarea unor principii și regimuri juridice comune, deoarece în lipsa lor, legiuitorul ar trebui să reglementeze fiecare caz în parte, ceea ce ar îngreuna crearea dreptului. Pentru a fi utile și oportune, elementele clasificărilor trebuie să aibă „trăsături esențiale comune”⁷.

Metoda tipologică sau tipologico-clasificatoare este utilizată din cele mai vechi timpuri de științele juridice: din dreptul roman aflăm de tipul bunului proprietar, al lui pater familias etc. În general, tipologiile juridice sunt realizate în drept prin

⁴ Ioan Biriș, *Sociologia civilizațiilor – o abordare metodologică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p. 68.

⁵ Dan Claudiu Dănișor, Ion Dogaru, Gheorghe Dănișor, *Teoria generală a dreptului*, ediția a II-a, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 232.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Dan Claudiu Dănișor, Ion Dogaru, Gheorghe Dănișor, *op. cit.*, p. 233.

considerarea elementelor și a relațiilor reale din viața juridică pentru a putea cunoaște mai precis ce mecanisme sau relații structurale au fost stabilite într-o arie de probleme juridice⁸. În prezent, suntem martorii unei apropieri și influențări reciproce a sistemelor de drept din toate statele lumii, acest lucru fiind evident chiar din existența Uniunii Europene, care a dat naștere și unui tip nou de drept – *dreptul Uniunii Europene*.

Indiferent cum percepem tipologiile, observăm că în prezent ele sunt foarte utilizate și foarte apreciate alături de clasificări, indiferent de știința spre care ne îndreptăm atenția. Mai mult decât atât, unii autori consideră că tipologiile sunt o simplificare. Precum o modelare sau o teoretizare, ea este falsă prin definiție, apelând la contradicție. Astfel cum a precizat A.-E. Bottoms, în concluzia unui raport prezentat în cadrul Consiliului Europei, „trebuie să recunoaștem că o clasificare, oricare ar fi ea, nu va conține neapărat toată bogăția individualității oamenilor și riscă foarte ușor să creeze o imagine deformată a omului per ansamblu și a vieții sale în colectivitate. Munca noastră de clasificare necesară pentru ameliorarea cunoștințelor noastre se va solda cu un eșec dacă, în efortul nostru de înțelegere, pierdem din vedere aceste adevăruri”⁹.

Ne-am îndreptat apoi atenția spre tipologia dreptului conform marilor specialiști în drept comparat (Poirier și David).

Dreptul „ia naștere și se dezvoltă asemenea limbii, înregistrează transformări continue în cadrul unui proces evolutiv lent”¹⁰. Din cauza conectării la mediul social, dreptul evoluează odată cu societatea, astăzi mai mult ca oricând, în această lume globalizată, oamenii venind în contact unii cu alții. Este nevoie de o înțelegere a regulilor care guvernează sistemele de drept. Este nevoie de o interpretare comună a drepturilor și obligațiilor oamenilor. Această sete de cunoaștere este *adăpată* de știința

⁸ Nicolae Popa, *op. cit.*, p. 58.

⁹ Gérard Lopez, *Dictionnaire des sciences criminelles*, Editura Dalloz, Paris, 2004, p. 943.

¹⁰ Nicolae Popa, *op. cit.*, p. 75.

dreptului comparat, care explică instituțiile și conceptele juridice în contextul în care se situează, în dinamica lor, analizând condițiile sociale concrete în care apar.

Dreptul comparat trebuie să depășească simpla observare a asemănarilor și deosebirilor dintre sistemele juridice, trebuind să alunece în abstractizarea acestora, pentru a analiza cauzele genezei și evoluției fenomenelor juridice, precum și cristalizarea conceptelor¹¹. Mai mult, astfel cum Twining nota, astăzi, „într-o lume globalizată, cosmopolită, și studiile generale privind știința dreptului și cele de drept comparat trebuie să devină cosmopolite, ca o pre-condiție pentru o revigorare a teoriei generale a dreptului și o reconsiderare *in extenso* a dreptului comparat”¹².

Prin utilizarea metodei tipologico-clasificatoare, analizând istoria dreptului, distingem existența unor sisteme suprapuse de drept, ceea ce ridică problema tipologiei acestor sisteme. Interesant este ceea ce subliniază Leontin-Jean Constantinesco ca fiind caracteristic începuturilor clasificării tipologice: „clasificarea propusă de un autor este respinsă de obiecțiile altui autor”¹³, neexistând dialog științific.

Toate clasificările prezentate în cadrul tezei demonstrează că problema tipologiei sistemelor de drept nu este rezolvată în întregime. Motivele? Astfel cum sublinia Leontin-Jean Constantinesco, „[p]rimul lucru care te izbește când te ocupi de această problemă este diletantismul, superficialitatea analizei sau chiar absența oricărui examen științific al chestiunii. Comparatiștii care s-au ocupat de aceasta par mai curând interesați să demonstreze defectele criteriilor propuse de alți autori, fiind nerăbdători să propună propria clasificare, care nu prea valorează mai mult”¹⁴. Există mai multe motive pe care le amintim aici: lipsa unui examen serios al problemei

¹¹ Sofia Popescu, *Dreptul comparat și sociologia comparativă a dreptului*, în *Pandectele Române – Supliment 2007* (Lucrările Conferinței Internaționale Bienale organizate de Facultatea de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara, 17-18 noiembrie 2006), p. 722 și urm.

¹² Nicolae Popa, *op. cit.*, p. 11 apud W. Twining, *Globalization and Comparative Law*, citat după M.-F. Popa, *Sistemul juridic englez. Tendințe actuale de evoluție*, Teză de doctorat, 2008, p. 60.

¹³ Leontin-Jean Constantinesco, *Tratat de drept comparat*, vol. III – *Știința dreptului comparat*, Editura All, București, 2001, p. 105.

¹⁴ *Idem*, p. 141.

clasificării ordinilor juridice, domeniile cercetate în vederea grupării nu erau cele determinante, orice clasificare parțială și netemeinică este în mod necesar falsă, răspândirea codurilor civile în lume nu poate constitui criteriu de clasificare, caracterul eterogen al criteriilor propuse. Unul dintre motivele cele mai importante este *incapacitatea* microcomparării de a furniza criteriile necesare clasificării, fiind necesară macrocompararea.

Ni se pare interesantă și tipologia construită de Ugo Mattei, care ajunge la concluzia că „sistemele juridice nu *există* niciodată. Ele *devin*. Iar ceea ce determină această devenire este rolul variabil al diferitelor tipare din sistemele juridice. De aici și diferența între tipar juridic și sistem juridic”¹⁵.

Partea a doua a tezei aduce în prim-planul atenției noastre particularitățile ordinii juridice a Uniunii Europene, punând accent pe trăsăturile sale care susțin ideea unei noi tipologii juridice (voința juridică autonomă și principiile dreptului). De asemenea, am studiat și chestiunile multilingvismului și multijuridismului în cadrul Uniunii Europene, chestiuni care ridică multe probleme teoretice și practice.

Datorită globalizării, se observă în prezent o tendință de *armonizare sau de apropiere a dreptului în lume*. Doctrina subliniază că „cea mai sensibilă” armonizare a dreptului este cea realizată la nivel *regional*, unde Uniunea Europeană este cel mai bun exemplu (regulamentele și directivele se aplică în 28 de state). Totuși, Augustin Fuerea atragea atenția încă din anul 2006 că armonizarea legislativă „nu trebuie privită ca pe o integrare din punct de vedere juridic, ci ca pe o cooperare politică. Armonizarea legislativă nu înseamnă identitate legislativă, ci urmărește armonizarea principiilor de drept și a normelor juridice naționale, organizate pe domenii specializate”¹⁶.

¹⁵ Ugo Mattei, *Three Patterns of Law: Taxonomy and Change in the World's Legal Systems*, The American Journal of Comparative Law, nr. 1/1997, vol. 45, p. 14.

¹⁶ Augustin Fuerea, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a 3-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2006, p. 228.

Dacă „acest angrenaj al păcii”¹⁷ a pornit la origini cu șase națiuni de talii diverse (Franța, Republica Federală Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg), cele mai vechi din Europa, în prezent Uniunea numără douăzeci și opt de state. Această construcție europeană a fost încă de la început sub amprenta pragmatismului fondatorilor săi, dintr-o triplă perspectivă. În primul rând, s-a urmărit asigurarea păcii în Europa postbelică. În al doilea rând, s-a dorit reconstrucția Europei, chiar cu ajutorul Statelor Unite ale Americii. În al treilea rând, s-a urmărit înțelegerea necesității pentru Europa de a se uni într-o perspectivă globală, pentru a se „constitui într-un ansamblu puternic în fața ridicării ineluctabile a marilor puteri și a nevoii de a influența mize de dimensiuni mondiale”¹⁸.

Asemuită de către Jacques Delors cu un „obiect politic neidentificat”, Uniunea Europeană este o construcție în mare măsură *sui generis*, împrumutând de la diferite modele de construcție instituțională¹⁹.

În această privință, considerăm că Uniunea Europeană, din moment ce nu a fost întemeiată de către o națiune sau un popor, ea nu ar putea fi asimilată unui stat națiune ori unei structuri constituționale. Ea este o organizație internațională, *sui generis*, creată în baza unor tratate încheiate între state suverane care au decis ca aceasta să exercite niște competențe în comun pentru o perioadă de timp nedeterminată. Ni se pare interesantă și încadrarea Uniunii Europene în categoria *Staatenverbund* (din limba germană, „uniune de state”), în urma Deciziei Maastricht din octombrie 1993 pronunțată de Curtea Federală Constituțională a Germaniei. În Decizia Maastricht, se subliniază că obiectivul din spatele Uniunii era de a crea o „uniune de state [...] ca o uniune cât mai apropiată de popoarele Europei (organizate ca state), iar nu ca un stat fundamentat pe poporul unei singure națiuni europene”²⁰. Curtea Federală Constituțională a Germaniei nu folosește însă un termen consacrat, semnificația

¹⁷ Henri Malosse, Bernard Huchet, *Unifier la Grande Europe*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2001, p. 324.

¹⁸ Bruno Alomar, Sébastien Daziano, Christophe Garat, *Marile probleme europene*, Institutul European, Iași, 2010, p. 28.

¹⁹ Bruno Alomar, Sébastien Daziano, Christophe Garat, *op. cit.*, p. 121.

²⁰ Decizia Maastricht din octombrie 1993 pronunțată de Curtea Federală Constituțională a Germaniei, par. 89.

acestui fiind neclară, neexistând un echivalent în alte limbi, însă în mod cert se referă la o formă de confederație (în limba germană, *Staatenbund*). Prin acest neologism, germanii înțeleg o guvernare multi-nivel în care statele să coopereze mai strâns decât într-o confederație, dar care, spre deosebire de un stat federal, să își păstreze propria suveranitate. Această semnificație ne apropie și de descrierile propuse de Marea Britanie „parteneriat de națiuni”²¹ sau „ordine constituțională a statelor suverane”, care ar avea un înțeles asemănător. Trebuie subliniat totuși că Marea Britanie se opune ideii de supremație a dreptului Uniunii Europene, aspect care reiese și din expresiile folosite de acest stat.

Suntem de părere că traducerea cea mai potrivită pentru termenul german *Staatenverbund* ar fi „uniune de state naționale suverane”.

Interesant este că, deși ordinea juridică internațională se bazează pe *cooperarea statelor*, fără a se duce atingere atribuțiilor specifice suveranității de stat, dreptul Uniunii Europene este un drept comun Statelor Membre, Curtea de Justiție a Comunităților Europene interpretând că acest drept constituie „o ordine juridică proprie, integrată sistemului juridic al statelor membre”²². În aceeași hotărâre, Curtea accentuează că prin reglementările adoptate s-a instituit „Comunitate de durată nedeterminată dotată cu instituții proprii, cu personalitate juridică proprie, cu capacitate juridică, cu capacitate de reprezentare internațională și cu puteri reale izvorâte dintr-o limitare de competențe sau dintr-un transfer de atribuții ale statelor membre către Comunitate”.

Pentru a prezenta existența unei noi ordini juridice – ordinea juridică europeană, am analizat dreptul originar și dreptul derivat al Uniunii Europene. Din această analiză am observat că procesul normativ al Uniunii a evoluat foarte mult, de

²¹ Conferința Interguvernamentală *A Partnership of Nations: The British Approach to the European Union*, Londra, 1996.

²² Cauza 6/64 *M. Flaminio Costa c. Enel* [1964]. Cauza Costa a consacrat existența unui principiu esențial în ceea ce privește raportul dintre dreptul comunitar și dreptul intern al statelor membre; în cazul în care apare un conflict între o normă comunitară și o normă națională contrară, întotdeauna norma comunitară va avea prioritate, deci o forță juridică superioară. A se vedea Dan Vătăman, *Dreptul Uniunii Europene, curs universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 24.

la reglementările de natură preponderent economică, în prezent noile reglementări juridice europene au „trăsături specifice”²³, care îmbogățesc sensurile și semnificațiile lor. Un drept instituțional al Uniunii a fost creat, cu tot ceea ce implică acest lucru: izvoare de drept, principii definitorii și reglementări care conturează o ordine juridică specifică.

Dreptul unional reglementează raporturile juridice din cadrul Uniunii Europene, dar și dintre Uniune și Statele Membre, subliniază statutul instituțiilor Uniunii, definind totodată și atribuțiile și competențele sale.

Prin instrumente legislative variate și prin jurisprudența creatoare a Curții de Justiție a Uniunii Europene, treptat, au fost create un:

- *Drept unional instituțional* care cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează structura și funcționarea organelor Uniunii Europene;
- *Drept unional material* care cuprinde totalitatea normelor juridice care fixează obiectivele Uniunii și măsurile prin care acestea sunt aduse la îndeplinire;
- *Drept unional procesual* care cuprinde totalitatea normelor juridice care reglementează procedurile dreptului Uniunii Europene.

Astfel, un alt argument pentru crearea unei noi ordini juridice ar fi faptul că dreptul instituțional, material și procesual al Uniunii Europene au conturat o ordine juridică specifică.

Regulile de drept instituțional reglementează în principal aspecte ca: domeniul de aplicare a tratatelor, revizuirea lor și aderarea de noi state, personalitatea juridică a Uniunii Europene, organizarea instituțiilor europene, funcțiunile și atribuțiile lor, precum și relațiile dintre ele.

Regulile de drept material se referă în principal la exercitarea atribuțiilor organelor de elaborare a politicilor naționale și administrative prin intermediul interdicțiilor europene în scopul aplicării dreptului Uniunii, fie printr-o acțiune, fie

²³ Dumitru Mazilu, *Integrare europeană. Drept comunitar și instituții europene*, București, Editura Lumina Lex, București, 2006, p. 55.

printr-o inacțiune. Ele privesc totodată stabilirea unor norme de conduită pentru persoanele care intră în sfera de influență a dreptului Uniunii.

Diversitatea raporturilor juridice acoperite de dreptul unional conduce și la diversitatea naturii litigiilor sau acțiunilor cu care CJUE poate fi sesizată. Se pot distinge, astfel, mai multe tipuri de proceduri, care conturează încetul cu încetul un drept procesual al Uniunii Europene, și care ne trimit cu gândul la un drept procesual în materia dreptului administrativ:

- procedura acțiunilor directe (de drept comun) în fața Curții de Justiție;
- procedura acțiunilor preliminare în fața Curții de Justiție;
- procedurile speciale în fața Curții de Justiție;
- procedura căilor de atac în fața Curții de Justiție;
- procedura în fața Tribunalului;
- procedura în fața Tribunalului Funcției Publice.

Mai mult, potrivit Articolul 20 din Statutul CJUE, procedura în fața CJUE comportă două faze: faza scrisă și faza orală. Aceste faze sunt urmate de faza deliberării și adoptării hotărârii și de faza executării hotărârii. În situația în care suntem în fața Tribunalului sau a TFP, se adaugă faza căii de atac.

Ca orice sistem de drept, dreptul procesual unional stabilește reguli privind desfășurarea proceselor, dintre care amintim:

- părțile în procesul unional (Articolul 19 din Statutul CJUE): Statele Membre ale Uniunii Europene, alte subiecte de drept internațional public (*e.g.* statele părți ale Acordului asupra Spațiului Economic European, state terțe), instituțiile Uniunii Europene, persoanele fizice și juridice de drept public sau privat, inclusiv din state terțe; se face distincție între *părți nominalizate*, care nu trebuie să dovedească un interes procesual subiectiv, și *celelalte părți*, care trebuie să dovedească un astfel de interes;

- reprezentarea procesuală și avocatul obligatoriu (Articolul 19 din Statutul CJUE, Articolele 32-36, 38 alin. (3) din Codul de procedură al CJUE și Articolele 38-42 din Codul de procedură al Trib.);
- intervenienții în procesul unional (Articolul 40 din Statutul CJUE);
- procedura scrisă (*e.g.* condițiile cererii de chemare în judecată – Articolele 37-38 din Codul de procedură al CJUE, Articolele 43-44 din Codul de procedură al Trib., întâmpinarea - Articolul 39 din Statutul CJUE);
- numirea raportorului și a avocatului general (Articolele 9 și 10 din Codul de procedură al CJUE);
- limba procedurală (Articolul 64 din Statutul CJUE, Articolele 29-31, Articolul 104 din Codul de procedură al CJUE, Articolele 35-37 din Codul de procedură al Trib., Articolul 20 din Codul de procedură al TFP);
- procedura orală (*e.g.* administrarea probelor – Articolele 24-32 din Statutul CJUE, Articolele 45-54 din Codul de procedură al CJUE, excepțiile procedurale – Articolul 91 alin. (1) din Codul de procedură al CJUE);
- hotărârea – deliberare și pronunțare (Articolele 27 și 64 din C. proc. CJUE);
- executarea hotărârilor (Articolele 280 și 299 din TFUE);
- termene procesuale și calcularea lor (Articolul 80 din Codul de procedură al CJUE, Articolul 101 din Codul de procedură al Trib.);
- cheltuielile de judecată (Articolul 38 din Statutul CJUE, Articolele 63-75 din Regulamentul CJUE, Articolele 72-73 din Codul de procedură al CJUE);
- căi ordinare de atac (Articolele 56-58 din Statutul CJUE, Articolele 112-113 din Codul de procedură al CJUE);
- căi extraordinare de atac (Articolele 42 și 44 din Statutul CJUE, Articolele 97-98 din Codul de procedură al CJUE, Articolul 125 din Codul de procedură al Trib.).

Subliniem totodată că *dreptul procesual al Uniunii Europene nu este suspendat*, existând dreptul material al Uniunii Europene, care este oarecum dispart, el nefiind

(încă) codificat. Despre codificare se discută din ce în ce mai des, existând o preocupare crescândă în ceea ce privește latura contractuală. Realitățile secolului trecut au condus la dorința unificării dreptului privat, născându-se astfel dreptul european al contractelor. Chiar dacă mulți specialiști contestau posibilitatea unificării, există numeroase proiecte care au contribuit la atingerea acestui obiectiv: Principiile Dreptului European al Contractului redactate de Comisia Lando, Anteproiectul de Cod European al Contractelor (Codul Gandolfi) propus de Academia Privatiștilor Europeni de la Pavia, Proiectul Cadrului Comun de Referință redactat de Grupul de studiu pentru un Cod civil european, Terminologia contractuală comună și Principiile contractuale comune elaborate de Societatea de Legislație Comparată și Asociația Henri Capitant.

Eforturile „codificării” doctrinare au fost susținute și de instituțiile Uniunii, exemple fiind normele de armonizare din directivele privind protecția consumatorilor, regulile uniforme privind contractele transfrontaliere prevăzute de Regulamentele Bruxelles I și Roma I, rezoluțiile Parlamentului European privind dreptul european al contractelor, Cadrul Comun de Referință.

Dar nu trebuie să fim tentați să credem că această dorință de „codificare” s-ar manifesta doar în dreptul privat, deoarece întâlnim primi pași și în dreptul penal, spre exemplu Decizia Cadru a Consiliului din 13 iunie 2002 privind mandatul de arestare european și procedurile de predare între Statele Membre (2002/584/JHA), legislația variată privind drogurile, traficul de persoane și spălarea banilor, actele normative care reglementează aspecte privind utilizarea fondurilor europene.

Nu trebuie să uităm nici de normele care privesc dreptul la un proces echitabil, existând garanții procesuale. Acest principiu presupune ca, în cadrul procedurilor jurisdicționale, părțile să aibă dreptul la o judecată în contradictoriu, în care să își poată prezenta argumentele cu privire la situația de fapt invocată, să ia la cunoștință cererile adversarilor și conținutul documentelor pe care aceștia se sprijină, să fie audiate, să propună probe, iar în apărare, să beneficieze de asistență juridică de

specialitate. Dreptul la un proces echitabil guvernează și procedurile administrative și disciplinare, care se derulează în fața instituțiilor naționale sau ale Uniunii²⁴.

Mai mult, pentru a demonstra existența unei noi tipologii a dreptului, am analizat și aplicarea dreptului Uniunii Europene în timp, spațiu și asupra persoanelor.

O altă problemă asupra căreia ne-am îndreptat atenția este *multilingvismul și multijuridismul* caracteristice ordinii Uniunii. Contrar dispozițiilor CECO care prevedeau că limba franceză este singura limbă autentică, Uniunea Europeană (ca și Comunitățile Europene) se bazează pe principiul ca cel puțin o limbă oficială a fiecărui Stat Membru²⁵ să devină o limbă oficială a Uniunii. Dacă la origine, era vorba doar de șase State Membre și patru limbi oficiale (franceza, germana, italiana și olandeza), în prezent discutăm despre douăzeci și opt de State Membre și douăzeci și patru de limbi oficiale (aproape fiecare Stat Membru²⁶ având propria limbă oficială)²⁷. Astfel, oricare dintre Statele Membre are un sistem juridic propriu, care poate fi clasificat conform tipologiei lui René David ca aparținând familiei dreptului romano-germanic sau anglo-saxon.

În *Partea a treia* a tezei am analizat pe larg trăsăturile dreptului european care susțin ideea unei noi tipologii juridice: voința juridică autonomă și principiile generale proprii. Mai mult, pe parcursul acestei părți, am insistat asupra rolului doctrinei europene și a jurisprudenței Curții de Justiție a Uniunii Europene în conturarea principiilor dreptului.

Dorim să subliniem că voința juridică a Uniunii reprezintă esența dreptului Uniunii și nu trebuie să fie privită ca simpla sumă aritmetică a voințelor individuale ale statelor, ci ca o voință juridică distinctă de a lor. Acest lucru este normal, deoarece

²⁴ Cauza 228/83 *F c. Comisie* [1985] ECR 275; cauza 96/89 *Comisia c. Olanda* [1991] ECR I-2461; cauza 170/89 *BEUC c. Comisie* [1991] ECR I-5709.

²⁵ Există în cadrul Uniunii Europene și sisteme naționale multilingvistice: Belgia (limbile franceză, germană și olandeză) și Malta (limbile malteză și engleză).

²⁶ Într-o situație mai deosebită s-a găsit Irlanda, care, până în anul 2007 era o limbă autentică în conformitate cu tratatele Uniunii, însă nu era inclusă în lista limbilor oficiale și de lucru în cadrul Uniunii Europene.

²⁷ În 1973 engleza, irlandeza și daneza, în 1981 greaca, în 1986 spaniola și portugheza, în 1995 finlandeza și suedeza, în 2004 ceha, estoniana, maghiara, lituaniana, letona, malteza, poloneza, slovena și slovacă, în 2007 româna și bulgara, iar în 2013 croata.

discutăm despre o Uniune, astfel că se pune problema trăsăturilor tipice, chiar dacă există și particularități.

În cadrul procesului complex al elaborării și aplicării normelor de drept european, principiile generale de drept ocupă un loc foarte important. Majoritatea principiilor generale de drept nu sunt consacrate în ordinea juridică a Uniunii, însă în unele cazuri întâlnim trimiteri în tratate. Trimiterea la aceste principii se poate face doar atunci când dreptul Uniunii este lacunar, deoarece dacă există dispoziții în acest sens, aplicarea lor este obligatorie.

Sintetizând cele discutate în Partea a III-a prezentei lucrări, subliniem că izvoarele dreptului european reprezintă într-adevăr arhitectul noii ordini juridice regionale, aceea a Uniunii Europene. Diversele forme de exprimare a dreptului au ca scop comun crearea unei ordini juridice, un singur tip de izvor formal de drept nefiind suficient pentru reglementarea juridică complexă impusă de realitățile contemporane. Mai mult, rolurile acestora nu sunt păstrate în timp, astfel că observăm că ponderea acestora se modifică în funcție de mai multe variabile. Dar, în final, aceste izvoare subzistă, ele completându-se reciproc sau subordonându-se din punct de vedere al forței juridice. Un astfel de exemplu ar fi preeminența dreptului internațional sau european asupra dreptului intern.

Izvoarele formale ale dreptului se află *într-o strânsă legătură*, ele alcătuind împreună un sistem unitar. Astfel cum se subliniază în doctrină, „judecătorul nu poate fi indiferent față de doctrină și practică, atunci când aplică legea; legiuitorul, la rândul său, nu poate face abstracție de doctrină și practica judecătorească, ceea ce duce la concluzia că diferitele izvoare ale dreptului exercită unul asupra altuia, o inevitabilă influență”²⁸.

Dacă în soluționarea unei cauze, Curtea de Justiție trebuie să trimită sau să aplice principii generale de drept desprinse din ordinea juridică națională a Statelor Membre sau din ordinea juridică internațională, trimiterea sau aplicarea se poate face

²⁸ Sofia Popescu, *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 2000, pp. 172-173.

doar dacă principiile respective „sunt compatibile cu principiile comunitare și cu specificul ordinii juridice consacrată în textele comunitare”²⁹.

De asemenea, principiile generale de drept capătă autoritate în cadrul dreptului Uniunii prin practica jurisprudențială, „însă se bazează întotdeauna pe consacrarea lor într-un sistem juridic organizat fie la nivelul statelor membre, fie comun statelor membre sau rezultând din natura Uniunii Europene”³⁰.

În final, am abordat problema cunoașterii, înțelegerii și probării dreptului european. Datorită faptului că se adresează unei regiuni a lumii care regrupează mai multe state și organizații internaționale, problema cunoașterii dreptului european este o problemă serioasă dintr-o dublă perspectivă: *accesibilitatea normelor juridice europene și multilingvismul*. Mai mult, chiar și un jurist are probleme în a înțelege dreptul european, mai ales că fiind un drept tânăr, în permanentă evoluție, el nu a avut timp să se sedimenteze, astfel că apar două probleme majore în această etapă: originalitatea și superioritatea dreptului european. Și în dreptul european se pune problema probării normei juridice. Deși dreptul european urmează regimul juridic național, remarcăm totuși că, din ce în ce mai frecvent, apar reguli europene scrise privind această chestiune (*e.g.* Convenția încheiată sub auspiciile Consiliului Europei privind obținerea în străinătate a informațiilor și probelor în materie administrativă din 15 martie 1978, regulamentul CE nr. 1206/2001 din data de 28 mai 2001 privind cooperarea între jurisdicțiile Statelor Membre în domeniul obținerii probelor în materie civilă sau comercială, Convenția încheiată sub auspiciile Consiliului Europei pentru prevenirea terorismului din 16 mai 2005).

În aproape șaiszeci de ani, dreptul european a căpătat *o nouă dimensiune juridică* și datorită doctrinei juridice. Doctrina juridică recunoaște jurisprudenței Curții calitatea de izvor de drept al Uniunii Europene. Normele juridice nu sunt adoptate într-un vacuum, ci sunt concepute pentru a se aplica unor situații practice, de

²⁹ Felician Cotea, *Drept comunitar european*, Editura Wolters Kluwer, București, 2009, p. 463.

³⁰ Dan Vătăman, *op. cit.*, p. 18.

viață. Conform doctrinei, există chiar o zonă gri între „simpla explicație a normei respective și adoptarea unei virtuale reguli noi de către judecător în respectiva cauză”³¹. Poziționarea judecătorului spre a doua limită poate da naștere criticării soluției, pe motivul uzurpării calității de legiuitor, afectând astfel credibilitatea întregii instituții judiciare.

Extrem de importantă este jurisprudența Curții de Justiție privind principiile generale ale dreptului european. În primul rând, este un exemplu al rolului creator de drept al jurisdicției europene, care contribuie la dezvoltarea dreptului Uniunii ca nouă ordine juridică. În al doilea rând, evoluția principiilor generale demonstrează interacțiunea între legile Statelor Membre și a dreptului Uniunii. Atitudinea Curții de Justiție privind principiile generale ale dreptului a evoluat foarte mult în ultimii 60 de ani. Dacă la început Curtea a fost ezitantă, din anul 1960 se poate observa că instanța europeană s-a referit la principii în multe domenii. Desigur că începând cu anii '70 importanța, suplețea și dinamismul acestora sunt conștientizate de către judecătorii europeni, care le-au recunoscut ca *reguli de drept comunitar*.

Astfel, în decursul anilor, principiile generale au devenit foarte importante, fiind deseori invocate de părți, de avocații generali sau chiar de judecătorii europeni. Astăzi, ele sunt *parte incontestabilă a dreptului Uniunii Europene*, alături de dreptul primar sau derivat. Rolul principiilor este de a garanta coeziunea dreptului Uniunii și adaptarea sa la schimbările realităților europene.

Interesant este că deși ordinea juridică a Uniunii Europene este condusă de către principiile generale de drept, Curtea de Justiție nu le-a definit sau aplicat mereu în aceeași manieră, ci ele sunt *foarte larg concepute*. Astfel, putem observa că în funcție de situația spețelor, principiile joacă roluri diferite în sistemul juridic al Uniunii Europene. În ciuda acestor diferențe, există totuși un echilibru – dorința de a asigura uniformitatea dreptului Uniunii și de a garanta realizarea obiectivelor asumate prin tratate.

³¹ Tom Kennedy, *Learning European Law. A Primer and Vade-mecum*, Sweet&Maxwell, 1998, p. 251.

Este evident că necesitatea recurgerii la principiile generale ale dreptului ca și izvoare juridice derivă mai ales din „caracterul de noutate a dreptului comunitar care se află încă în etapa consolidării sale, spre deosebire de ordinea internă a fiecărui stat care cunoaște o lungă perioadă în care ea s-a sedimentat”³².

Deși originea principiilor generale ale dreptului Uniunii Europene rămâne dreptul intern al Statelor Membre, CJUE are o anumită libertate în alegerea acestora. Spre exemplu, în materie de responsabilitate contractuală, Curtea „a creat un sistem autonom de cel al răspunderii, în timp ce tratatul face referire în mod expres la principiile generale comune statelor membre”³³. Fără a se simți constrânsă de rezultatele unei analize comparative, Curtea stabilește tendințele fără a fi ținută să respecte tendința majoritară, exemple fiind situațiile în care a reținut ca fiind principii generale ale dreptului european principii care „nu erau consacrate expres decât într-un singur stat membru, ca de exemplu, proporționalitatea sau încrederea legitimă”³⁴.

Principiile Uniunii Europene sunt *obligatorii* pentru instituțiile sale, iar actele sau măsurile adoptate, indiferent dacă sunt de natură administrativă sau legislativă, care ar încălca unul dintre principiile mai sus menționate sunt *ilegale*, ele putând fi anulate de Curtea de Justiție.

Subliniem că aceste principii sunt aplicate în vederea evitării denegării de dreptate, pentru a umple lacunele dreptului Uniunii Europene și pentru a întări coerența acestui drept³⁵.

Totuși, putem conchide că un principiu, pentru a fi aplicabil în dreptul Uniunii, trebuie să treacă „testul compatibilității cu cadrul și structura obiectivelor Comunității”³⁶ și nu doar să fie comun Statelor Membre.

³² Octavian Manolache, *Tratat de drept comunitar*, ediția a V-a, Editura C.H. Beck, București, 2006, p. 24.

³³ Luminița Gheorghiu, *Evoluția sistemelor juridice contemporane. Privire specială asupra tipologiei dreptului comunitar*, Editura Universul Juridic, 2004, p. 185.

³⁴ Luminița Gheorghiu, *op. cit.*, p. 185.

³⁵ Alina Kaczorowska, *European Union Law*, ediția a 2-a, Editura Routledge, 2011, p. 205.

³⁶ Luminița Gheorghiu, *op. cit.*, p. 185.

Desigur că în ierarhia izvoarelor dreptului Uniunii, principiile generale au un rol extrem de „important precum și tratatele constitutive, în special principiile fundamentale care sunt expres recunoscute de Articolul 2 din TUE și care trebuie să fie respectate de către Uniunea Europeană și de către instituțiile sale. CJUE recunoaște alte principii generale pe măsură ce ele sunt compatibile cu tratatele constitutive și cu drepturile fundamentale ale omului”³⁷.

Am încercat să prezentăm totodată cum CJUE a consacrat principiile generale ale dreptului și cum le utilizează ca surse de drepturi și obligații. Fiind surse de drepturi și obligații, ele îngrădesc activitatea de decizie a instituțiilor europene, mai ales că nu există domeniu al Uniunii care să fie străin de aceste principii. Principiile generale decurg din legile naționale, dar prin jurisprudența Curții ele dobândesc o valoare normativă independentă, reprezentând în final valori democratice fundamentale întipărite adânc în moștenirea politică și culturală comună a Statelor Membre. Nu trebuie să privim intervenția judiciară ca un aspect negativ doar, ci și ca unul pozitiv, de protejare a individului față de instituțiile publice și de promovare a valorilor economice, sociale, culturale și politice. Principiile generale ale dreptului sunt strâns legate între ele. Fuziunea dintre ele nu este surprinzătoare deoarece ele se bazează pe acele valori și urmăresc aceleași obiective.

Cum din ce în ce mai multe dispute interne ridică probleme de dreptul Uniunii, instanțele naționale se bazează din ce în ce mai mult pe jurisprudența europeană, astfel că este imperios necesar ca *CJUE să își argumenteze în detaliu hotărârile*.

Putem afirma în acest context că relația dintre dreptul Uniunii și dreptul național al Statelor Membre este dialectică. Pe de o parte, dreptul Uniunii împrumută elemente din dreptul național pentru a umple lacunele din Tratat, iar pe de altă parte, dreptul Uniunii hrănește sistemele naționale în special prin intermediul instanțelor naționale. Această interacțiune a celor două planuri este umbrată de incertitudine care

³⁷ Alina Kaczorowska, *op. cit.*, p. 212.

este o consecință inevitabilă a *dezvoltării fragmentare* a dreptului inerent unui astfel de proces de armonizare judiciară.

În mod simetric, lucrarea se încheie cu *Considerații finale* care cuprind rezultatul cercetării doctorale.

Dreptul va fi întotdeauna un subiect în centrul atenției, analizat intens și admirat de unii, contestat de alții. Și în ceea ce privește Uniunea Europeană, părerile privind viitorul acestei construcții politice și juridice sunt împărțite: întâlnim susținători fervenți ai Uniunii Europene, pe de o parte, dar și contestatori ai acesteia, pe de altă parte.

Suntem de părere că existența acestei noi tipologii juridice – a dreptului Uniunii Europene, nu poate fi contestată, identitatea ei juridică fiind o realitate. Mărturie stau argumentele expuse în cadrul prezentei lucrări.

Izvoarele dreptului Uniunii Europene au ca scop comun crearea unei ordini juridice, un singur tip de izvor formal de drept nefiind suficient pentru reglementarea juridică complexă impusă de realitățile contemporane. Mai mult, rolurile acestora nu sunt păstrate în timp, astfel că observăm că ponderea acestora se modifică în funcție de mai multe variabile. Dar, în final, aceste izvoare subzistă, ele completându-se reciproc sau subordonându-se din punct de vedere al forței juridice.

Astfel, în decursul anilor, principiile generale au devenit foarte importante, fiind deseori invocate de părți, de avocații generali sau chiar de judecătorii europeni. Astăzi, ele sunt *parte incontestabilă a dreptului Uniunii Europene*, alături de dreptul primar sau derivat. Rolul principiilor este de a garanta coeziunea dreptului Uniunii și adaptarea sa la schimbările realităților europene.

Având în vedere toate cele mai sus menționate, subliniem că dreptul Uniunii Europene reprezintă o nouă tipologie juridică din perspectiva teoriei dreptului și poate fi definit ca ordinea juridică specifică, având caracter autonom și unitar, integrată în sistemul juridic al Statelor Membre, grupând totalitatea normelor juridice cuprinse în tratatele Uniunii Europene, precum și în actele instituțiilor proprii care au fost adoptate în aplicarea tratatelor și emise în baza unei proceduri specifice.

Putem trage așadar câteva concluzii. *În primul rând*, recunoașterea unei ordini juridice proprii semnifică faptul că normele juridice ale Uniunii Europene formează o structură complexă de norme juridice care au un set bine determinat de izvoare de drept, în timp ce instituțiile Uniunii au proceduri bine stabilite de a sesiza și sancționa încălcările și derapajele.

În al doilea rând, ordinea juridică a Uniunii este proprie, fiind autonomă în raport cu ordinea juridică internațională și relativ autonomă față de dreptul intern al Statelor Membre.

În al treilea rând, ordinea juridică a Uniunii este integrată sistemului juridic al Statelor Membre și se impune jurisdicțiilor acestora datorită aplicabilității directe, imediate și prioritare a dreptului Uniunii Europene.

Aplicabilitatea directă a dreptului Uniunii Europene desemnează că eficacitatea regulilor sale nu poate fi subordonată unor formalități pentru introducerea acestuia în ordinea internă a statelor și cu atât mai puțin transformării sale în drept intern.

Aplicabilitatea imediată a dreptului Uniunii Europene se referă la posibilitatea de invocare a normelor Uniunii Europene în fața instanțelor naționale.

Aplicabilitatea prioritară a dreptului Uniunii Europene desemnează faptul că o lege națională, care este posterioară intrării în vigoare a unei reguli de drept unional, trebuie să respecte această regulă, altfel ar periclita existența Uniunii Europene.

Astfel, *prin raportare la ordinea juridică a Statelor Membre*, dreptul Uniunii Europene este o ordine juridică *autonomă și originală*, care este caracterizată de o triplă autonomie: autonomia izvoarelor sale, autonomia noțiunilor de drept care nu depind de calificările Statelor Membre și autonomia normelor juridice ale Uniunii Europene care nu pot fi lipsite de eficacitate juridică prin dreptul intern al Statelor Membre. Mai mult, chiar dacă există această autonomie, nu trebuie să ignorăm că acest drept reprezintă o ordine juridică integrată în sistemul juridic al Statelor

Membre, concretizat prin faptul că instanțele naționale sunt obligate să aplice normele Uniunii Europene identic în spațiu și timp.

Dar, *prin raportare la ordinea juridică internațională*, specificitatea Uniunii Europene constă în faptul că ea a luat naștere în urma tratatelor încheiate de Statele Membre și a actelor normative care au fost emise de instituțiile Uniunii, pe baza și în aplicarea tratatelor.

Deși contestat pentru faptul că este un „drept incomplet prin natură”³⁸, neputând „să treacă nici ca drept național, nici ca drept internațional”³⁹, tocmai această „incompletitudine”⁴⁰ a determinat găsirea unor soluții și metode originale care să permită regulilor și principiilor Uniunii interacționarea cu mediul național și internațional. Unii autori au apreciat că „dreptul intern, dreptul european și dreptul internațional se amestecă, se suprapun, se completează, se consolidează, concurează unul cu altul sau se anulează unul pe altul”⁴¹. „Tensiunea permanentă între cele trei mari niveluri juridice – național, regional și internațional – arată în orice caz astăzi că autonomia cvasi-absolută a dreptului european este un mit și că dependența acestuia din urmă față de dreptul internațional și național a sporit considerabil în cursul construcției europene”⁴². Mai mult, pentru a putea aplica dreptul european, trebuie să integrezi specificitatea sa în ansamblul mai vast creat de dreptul internațional și dreptul național.

Tratatul de la Lisabona a constituit un progres în ceea ce privește constituționalizarea Uniunii, „în special acordând forță juridică Cartei drepturilor fundamentale, fără a face însă un salt revoluționar care să transforme Uniunea într-un

³⁸ Jean-Sylvestre Bergé, Sophie Robin-Olivier, *Introduction au droit européen*, ediția a II-a, Themis/ Droit, PUF, 2011, p. 43.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Jean-Sylvestre Bergé, Sophie Robin-Olivier, *op. cit.*, p. 43.

⁴¹ Tom Kennedy, *op. cit.*, p. 137.

⁴² Jean-Sylvestre Bergé, Sophie Robin-Olivier, *op. cit.*, p. 52.

Stat federal”⁴³. Totuși, acest tratat a fost contestat de unii autori, pe motiv că „este orice altceva decât un tratat”⁴⁴, calificându-l drept „aranjamentul european de la Lisabona” deoarece „[e]ste mai mult decât un alt exemplu de revoluție birocratică ascunsă, oferită de birocrăția nealeasă de la Bruxelles unui public în majoritate ignorat, evitând consultarea și informarea democratică, adică procesul democrației însuși și, deci, experiența «neplăcută» a fostei Constituții europene, refuzată de francezi și olandezi în 2005”⁴⁵.

Uniunea Europeană este de fapt „un model instituțional, intermediar între Statul-națiune, confederație și federație, care nu-și are echivalent în lume”⁴⁶. Este necesară „depășirea divizării politice, în cadrul unei uniuni mai vaste, reale și necesare între popoarele Europei”⁴⁷, având ca temei „ceea ce putem denumi «tradiția europeană»”⁴⁸.

În SUA mai ales, dreptul Uniunii Europene a fost deseori acuzat că ar fi lipsit de cultură (în limba engleză, *culturelness*) pentru că nu se pot asocia tipare de gândire și acțiune ale unei comunități (întâlnite doar în cazul grupărilor etnice și în cazul statelor), nu are o limbă proprie sau un sistem educațional propriu, pentru că fiecare Stat Membru are propria cultură legală/politică, dar și pentru că este un sistem relativ nou (existând o prezumție generală că tiparele de gândire și acțiune ale unei comunități necesită perioade de timp relativ îndelungate pentru a se dezvolta)⁴⁹.

Existența unui drept se apreciază și în funcție de capacitatea de a fi aplicat, nu doar cu privire la definirea sa ori a izvoarelor sale. Prin aplicarea sa, dreptul Uniunii

⁴³ Hugues Dumont, *Présentation générale des changements induits par le Traité de Lisbonne*, în Nicolas de Sadeleer, Hugues Dumont, Pierre Jadoul, Sébastien Van Drooghenbroeck (coord.), *Les innovations du traité de Lisbonne. Incidences pour le praticien*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2011, p. 42.

⁴⁴ Michael Radu, text publicat în *România Liberă*, 27 octombrie 2007.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Bruno Alomar, Sébastien Daziano, Christophe Garat, *op. cit.*, p. 25.

⁴⁷ Anamaria Groza, *Comunitățile europene și Cooperarea politică europeană. Emergența unei identități europene*, Editura C.H. Beck, București, 2008, p. 1.

⁴⁸ Louis Cartou, *Communautés européennes*, ediția a 10-a, Editura Dalloz, Paris, 1991, p. 1.

⁴⁹ A se vedea David J. Gerber, *Dimensions of European Union Law: A Symposium. European Law: Thinking about it and Teaching it – An Introduction to the Symposium*, Columbia Journal of European Law, nr. 379, 1994-1995, vol. I, pp. 385-386.

Europene apropiate și sistemele de drept, observându-se o apropiere a sistemului *common law* de sistemul romano-germanic. Acest lucru se datorează introducerii progresive a teoriilor continentale în Marea Britanie. „Dreptul comunitar a determinat o anumită evoluție a raportului între Parlamentul de la Westminster și judecători: din acel moment, judecătorii britanici au fost abilitați să controleze conformitatea legilor cu anumite norme superioare”⁵⁰. Oricum, în prezent, suntem martorii unui proces de „europenizare a sistemelor juridice – *jus commune* – și în mod deosebit, a dreptului public”⁵¹.

Întrebări privind viitorul dreptului Uniunii Europene sunt puse în mod regulat⁵². Discuția a fost relansată și în prezent (2014), când se analizează situația tensionată dintre Ucraina și Rusia, înainte și după anexarea Crimeii.

Totuși funcționarea instituțiilor Uniunii trebuie asigurată, echilibrul instituțional nu trebuie abandonat, iar separația puterilor trebuie în continuare garantată. Europa nu se va crea dintr-o dată. Proiectul european își va trage în continuare seva din forța acțiunii imediate asupra elementelor de integrare limitate, dar decisive. Politica externă și de securitate comună va fi dotată cu o dimensiune „securitate-apărare”. Spațiul european de securitate și de justiție progresează considerabil. Succesul Europei va depinde de eterogenitatea sa, în care diversitatea culturală este bogăția cea mai de preț.

În ceea ce privește lărgirea Uniunii Europene, în viitorul apropiat se pune problema Ucrainei, Turciei, Islandei și a statelor din Balcanii occidentale (*i.e.* Macedonia, Muntenegru, Albania, Bosnia-Herțegovina, Serbia și Kosovo). Cazul Ucrainei și cazul Turciei sunt foarte delicate.

Este un fapt cunoscut că situația din Ucraina este foarte tensionată. Asistăm în prezent la încălcarea de către Rusia a mai multor principii fundamentale ale dreptului internațional, pentru ocuparea Crimeii. Totuși, Uniunea Europeană și guvernul

⁵⁰ Claudia Gilia, *Teoria statului de drept*, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 61.

⁵¹ Jacques Ziller, *L'européanisation du droit constitutionnel pour l'Union*, Editura L'Harmattan, Paris, 2003.

⁵² Dries van Agt, *The State of the European Union*, *Tilburg Foreign Law Review*, 1996, vol. 5, p. 253.

interimar al Ucrainei au semnat pe 21 martie 2014 un acord de asociere politică, angajându-se la același acord pe care fostul președinte Viktor Ianukovici l-a respins în luna noiembrie 2013. Astfel, premierul interimar Arseni Iatseniuk și cei 28 de lideri ai Statelor Membre au semnat capitolele de bază ale Acordului de Asociere, în marja summitului european de la Bruxelles din 2014. Prin acest acord, Ucraina și Uniunea Europeană se obligă la cooperare politică și economică mai stransă, deși aspectele din acord referitoare la liber schimb vor fi semnate după ce Ucraina va organiza alegerile prezidențiale, în luna mai 2014⁵³. Mai mult, în prezent, și Petro Poroshenko, președintele ales prin vot al Ucrainei, are o atitudine pro Uniunea Europeană, declarând că este pregătit să semneze partea economică a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană.

În ceea ce privește Turcia, deși în anul 1963 a fost încheiat un acord de asociere între Turcia și Comunitatea Economică Europeană, de abia la 3 octombrie 2005 au fost deschise negocierile de aderare. Din păcate, nici în acest moment nu se văd perspective clare de aderare. Islanda, care a fost mult timp refractară față de ideea de aderare, și-a depus candidatura la data de 17 iulie 2009, iar negocierile au fost deschise la data de 27 iulie 2010. Suntem de acord cu celebra autoare de drept european, Marianne Dony, care subliniază că unul dintre punctele cele mai delicate din cadrul negocierii va fi, cu siguranță, cel privind politica de pescuit⁵⁴.

Din perspectiva extinderii Uniunii Europene în țările Balcanilor occidentali, deja un prim pas a fost făcut. La 1 iulie 2013, Croația a aderat la Uniunea Europeană (deși își depusese candidatura în anul 2003). Macedonia și Muntenegru au devenit în mod oficial candidate în decembrie 2006 și respectiv decembrie 2010, însă negocierile nu au fost finalizate. Există și state considerate potențiale candidate: Albania, Bosnia-

⁵³ Informații disponibile la <http://www.hotnews.ro/stiri-international-16870131-uniunea-europeana-ucraina-semnat-acord-istoric-asociere.htm>.

⁵⁴ Marianne Dony, *Droit de l'Union européenne*, ediția a 4-a revizuită, Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2012, p. 32.

Herțegovina, Serbia și Kosovo. Doar Albania și Serbia și-au depus candidaturile în mod oficial la 28 aprilie 2009 și respectiv 22 decembrie 2009.

Uniunea Europeană este un actor mondial important, ea reprezentând o mare putere comercială și un donator semnificativ în asistența umanitară. Descrisă uneori ca *putere civilă sau normativă*, acest lucru „reflectă faptul că mijloacele de care dispune sunt – din necesitate, dată fiind lipsa capacității sale militare – de natură economică, diplomatică și politică, mai degrabă decât coercitivă. Cu alte cuvinte, la nivel mondial, UE se bazează în principal pe «soft power»⁵⁵.

Interesantă este și propunerea Statelor care nu sunt membri permanenți în Consiliul de Securitate al ONU ca UE să fie reprezentată în Consiliul de Securitate. Cum ideea a fost deja lansată, nu rămâne decât să așteptăm. Iar „istoria comparată ne învață că formele politice nu sunt niciodată fixe și modelele minoritare termină uneori prin a se impune”⁵⁶.

Viitorul Uniunii Europene este strâns legat de capacitatea de a funcționa potrivit Tratatului de la Lisabona, de posibilitatea atragerii și cooptării de noi State Membre, precum și de eliminarea discrepanțelor între acestea.

Deși considerată un model instituțional și funcțional unic în lume, Jacques Delors sublinia că Uniunea Europeană ar reprezenta „o necesitate și un ideal de atins în care vom regăsi rădăcinile noastre filosofice și culturale” și prin intermediul căreia „vom participa la o aventură colectivă, ce unește popoare în vederea binelui, și nu a răului”⁵⁷.

Pentru a reuși pe acest drum unic al Uniunii Europene, trebuie să renunțăm la ideile naționaliste, pentru a aborda viziunea regională. Nu mai este loc ca să „[n]e întrebăm prin ce aberație singulară un popor adult a putut astfel să înstrăineze – într-o epocă în care nu încetam să exaltăm democrația – grija de a crea dreptul propriu în

⁵⁵ Paul Craig, Gráinne de Búrca, *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ediția a IV-a, Editura Hamangiu, București, 2009, p. 210.

⁵⁶ Paul Maignette, *Le régime politique de l'Union européenne*, Presses de Sciences Po, Paris, 2003, p. 277.

⁵⁷ Bruno Alomar, Sébastien Daziano, Christophe Garat, *op. cit.*, p. 16.

mâinile oamenilor care sunt străini și a căror primă misiune nu este binele comun al societății franceze”⁵⁸.

Poate extrapolând de la Thomas Hobbes, ar trebui să vedem salvarea Uniunii Europene în puterea care ar fi în măsură să domine cu deplină suveranitate toate luptele și pasiunile individuale⁵⁹.

„Integrarea regională și voluntară este singura capabilă să permită națiunilor să înflorească fără a se renega și să consolideze dimensiunile materiale, fără amenințare”⁶⁰, sublinia Leontin-Jean Constantinesco, considerând că cel mai bun exemplu îl constituie chiar Comunitățile Europene (Uniunea Europeană de astăzi).

Interesantă este abordarea Uniunii din perspectiva sociologiei⁶¹: Uniunea ca și comunitate socială. Societatea este o rețea de comunități, ea nefiind suma persoanelor, ci o rețea de interacțiuni sociale. Dacă extrapolăm, în Europa secolului trecut, ca și în societățile tradiționale, se afla solidaritatea prin asemănare, între statele din aceeași familie, la bază fiind înrudirea. Fiecare individ era analizat prin „filtrul comunității sale de proveniență”, după cum spune Radu Baltasiu. Persoanele nu erau localizate în raport cu pretențiile lor, ca în prezent, ci în raport cu comunitatea de proveniență. În prezent, individualismul este calea modernității, fiecare stat încercând să fie pentru el. Dacă modernul se legitimează prin pretențiile sale, după cum susține Baltasiu, atunci statele își etalează pretențiile prin oamenii săi (e.g. coafură, parfum, haine, mașină, muzică, profesie, localuri frecventate). Și dacă oamenii moderni sunt mai singuri în raport cu oamenii tradiționali, subordonându-și „viețile unui comportament *de vitrină*”⁶² și legitimându-se prin codul numeric personal și pretenții, atunci și statele moderne încearcă să epateze și să atragă prin acest aspect *de vitrină*. Nu acesta este

⁵⁸ François Terré, *Introduction générale au droit*, ediția a V-a, Editura Dalloz, Paris, 2000, p. 218.

⁵⁹ Ion Craiovan, *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*, Editura Universul Juridic, București, 2010, p. 317.

⁶⁰ Leontin-Jean Constantinesco, *Tratat de drept comparat*, vol. I *Introducere în dreptul comparat*, Editura All, București, 1997, p. 39.

⁶¹ Radu Baltasiu, *Introducere în Sociologie. Spiritualitate, națiune și capitalism. Considerații de sociologie românească și weberiană*, Editura Beladi, Craiova, 2007, pp. 365-367.

⁶² *Idem*, p. 366.

viitorul pe care să îl clădim pentru copiii noștri europeni. *Trebuie să depășim singularul și să ne gândim la unitatea noastră.*

Dreptul este o luptă, după cum declara Rudolf von Ihering. Nu trebuie să uităm să luptăm, deoarece, astfel cum sublinia tot Ihering, „[t]oate marile realizări pe care istoria dreptului le-a înregistrat: abolirea sclaviei, a iobăgiei, libertatea proprietății funciare, a industriei, libertatea credințelor etc. au fost cucerite cu prețul unor lupte ardente, uneori continuate peste secole; nu de multe ori, pentru ca dreptul să poată străbate acest drum, el a lăsat în urmă fluvii de sânge și drepturi călcate în picioare. «Dreptul este chiar Saturn, cel care își devoră propriii copii» dreptul nu poate întineri decât prin renunțarea la propriul trecut”⁶³.

Totul este în plină desfășurare, într-o dinamică, nu trebuie să ne oprim. Rămânem însă la stadiul de conglomerat, deși există pași înapoi, spre exemplu eșecul Tratatului Constituțional. Din păcate, nu toate consecințele au fost trase din recunoașterea personalității juridice a Uniunii Europene prin Tratatul de la Lisabona.

Gândindu-ne la viitorul Uniunii, ne încolțesc în minte mai multe întrebări, ale căror răspunsuri sunt foarte de greu de găsit teoretic. Cum niciunul dintre Statele Membre nu ar fi capabil singur să facă față provocărilor de astăzi, ar fi destrămarea sau stagnarea Uniunii o soluție pe viitor? Cât de eficient ar putea lupta de unul singur UN STAT împotriva crimei organizate, traficului de ființe umane sau de droguri? Care ar fi influența UNUI STAT în încercarea de a pleda pentru protecția mediului sau a lupta împotriva combaterii schimbărilor climatice? Cum ar putea lupta singur UN STAT în favoarea unei reglementări anti-concurență sau avea un rol major în negocierile comerțului internațional? Cum ar putea UN SINGUR STAT promova pacea, democrația, drepturile umane? Cum ar putea fi protejate minoritățile europene, evitându-se violența și conflictele armate?

⁶³ Rudolf von Ihering, *Lupta pentru drept*, traducere și îngrijire ediție Andrei Florea, Editura All Beck, București, 2002, pp. 6-7.

Nu credem că aceste rezultate pot fi fructul eforturilor singulare, astfel că europenii trebuie să fie mai inovativi și mai puternici, fie în întărirea funcționării Uniunii Europene, fie prin imaginarea unei noi structuri originale de a organiza viitorul Europei. Nu degeaba primul Președinte al Comisiei Europene compara Uniunea Europeană cu o bicicletă în mers, deoarece „[u]nitatea europeană va putea fi susținută doar dacă națiunile componente vor pedala continuu, privind înainte, pentru a menține bicicleta pe direcție. Echilibrul și progresul direcției se câștigă prin efortul comun și continuu al celor implicați”⁶⁴.

Grăitor este, în acest sens, discursul lui Salvador de Madariaga din cadrul Conferinței de la Haga din 1948: „[î]nainte de toate, trebuie să iubim Europa; Europa noastră, răsunând de marele răs al lui Rabelais, iluminată de surâsul lui Erasmus, înviorat de spiritul lui Voltaire; pe al cărei firmament spiritual strălucesc ochii arzători ai lui Dante, ochii limpezi ai lui Shakespeare, ochii senini ai lui Goethe, ochii neliniștiți ai lui Dostoievski; această Europă căreia Gioconda îi surâde mereu, în care Moise și David se nasc pentru o viață eternă în marmura lui Michelangelo și în care geniul lui Bach se înalță spontan pentru a fi prins în geometria sa intelectuală; în care Hamlet caută prin gândire misterul inactivității sale și în care Faust caută să umple golul gândirii sale prin acțiune; în care Don Juan caută în femeile întâlnite femeia de negăsit și în care Don Quijote, cu lancea în mână, galopează pentru a sili realitatea să se ridice mai presus de sine. Această Europă trebuie să se nască. Și ea se va naște când spaniolii vor spune «Chartres a noastră», englezii, «Cracovia noastră», italienii, «Copenhaga noastră»; când germanii vor spune «Bruges a noastră». Atunci va trăi Europa, căci atunci spiritul care conduce cursul istoriei va fi pronunțat cuvintele creatoare: fiat Europa”⁶⁵.

⁶⁴ Liliana Popescu-Bârlan, *Construcția Uniunii Europene*, Editura C.H. Beck, București, 2009, p. 127.

⁶⁵ Bruno Alomar, Sébastien Daziano, Christophe Garat, *op. cit.*, p. 30.

BIBLIOGRAFIE

I. Cursuri, tratate, monografii

A. Autori români

1. Albici Mihail, *Despre drept și știința dreptului*, Editura All Beck, București, 2005
2. Antoniu George, Bulai Costică, *Dicționar de drept penal și procedură penală*, Editura Hamangiu, București, 2011
3. Androniceanu Armenia, *Management public*, Editura Economică, București, București, 1999
4. Athanasiu Alexandru, Volonciu Magda, Dima Luminița, Cazan Oana, *Codul muncii - Comentariu pe articole*, vol. I, Articolul 107, Editura C.H. Beck, București, 2007
5. Aurescu Bogdan, *Noua suveranitate. Între realitate juridică și necesitate politică în sistemul internațional contemporan*, Editura All Beck, București, 2003
6. Baltasiu Radu, *Introducere în Sociologie. Spiritualitate, națiune și capitalism. Considerații de sociologie românească și weberiană*, Editura Beladi, Craiova, 2007
7. Barac Lidia, *Elemente de teoria dreptului*, Editura All Beck, București, 2001
8. Bășanu Gheorghe, Fundătură Dumitru, *Management – Marketing (Activitatea comercială a agenților economici)*, Editura Diacon Coresi, București, 1993
9. Bășanu Gheorghe, Pricop Mihai, *Managementul aprovizionării și desfacerii*, ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura Economică, București, 2004
10. Biriș Ioan, *Sociologia civilizațiilor – o abordare metodologică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000
11. Botez Angela, *Științele sociale și mutațiile contemporane în epistemologie*, vol. *Epistemologia științelor sociale*, București, 1979
12. Bucur Ion, *Bazele macroeconomiei*, Editura Economică, București, 1999
13. Burduș Eugen, *Management comparat internațional*, ediția a II-a, Editura Economică, București, 2004
14. Burduș Eugen, Căprăreanu Gheorghita, Androniceanu Armenia, *Managementul schimbării organizaționale*, ediția a III-a, Editura Economică, București, 2008
15. Butoi Ioana-Teodora, Butoi Tudorel, *Tratat universitar de psihologie judiciară – teorie și practică*, Phobos Publishing House, București, 2003
16. Capcelea Valeriu, *Filozofie. Manual pentru școala superioară*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Arc, Chișinău, 2001

17. Caraiani Gheorghe, Toma Georgescu, *Managementul afacerilor*, ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Lumina Lex, București, 2003
18. Călmățuianu Florentina, *Tipologii ale sistemelor deductive*, Editura Universitatea Al. I. Cuza, Iași, 2006
19. Căprărescu Gheorghia, *Managementul strategic al firmei de comerț și turism*, ediția a II-a, Editura Wolters Kluwer, București, 2009
20. Chelcea Septimiu, *Inițiere în cercetarea sociologică*, Editura Comunicare.ro, București, 2004
21. Constantinesco Leontin-Jean, *Tratat de drept comparat*, vol. I – *Introducere în dreptul comparat*, Editura All, București, 1997
22. Constantinesco Leontin-Jean, *Tratat de drept comparat*, vol. II – *Metoda comparativă*, Editura All, București, 1998
23. Constantinesco Leontin-Jean, *Tratat de drept comparat*, vol. III – *Știința dreptului comparat*, Editura All, București, 2001
24. Cotea Felician, *Drept comunitar european*, Editura Wolters Kluwer, București, 2009
25. Craiovan Ion, *Filosofia dreptului sau dreptul ca filosofie*, Editura Universul Juridic, București, 2010
26. Craiovan Ion, *Metodologie juridică*, Editura Universul Juridic, București, 2005
27. Craiovan Ion, *Tratat de teoria generală a dreptului*, Editura Universul Juridic, București, 2007
28. Dănișor Dan Claudiu, Dogaru Ion, Dănișor Gheorghe, *Teoria generală a dreptului*, ediția a II-a, Editura C.H. Beck, București, 2008
29. Diaconu Nicoleta, *Dreptul Uniunii Europene. Tratat*, ediția a 2-a revizuită, Editura Lumina Lex, București, 2011
30. Djuvara Mircea, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedie juridică)*, Editura All, București, 1995
31. Dobre Acsinte, *Introducere în epistemologie*, Editura Fundației „România de Mâine”, București, 1998
32. Dogaru Ion, Popa Nicolae, Dănișor Dan Claudiu, Cercel Sevastian, *Bazele dreptului civil*, vol. I *Teoria generală*, Editura C.H. Beck, București, 2009
33. Druță Maria-Elena, *Inițiere în psihologia educației. Note de curs*, Editura ASE, București, 2000
34. Dumitrașcu Mihaela-Augustina, *Dreptul Uniunii Europene și specificitatea acestuia*, Editura Universul Juridic, București, 2012
35. Eremia Mihail-Constantin, *Noțiuni de drept și terminologie juridică, note de curs*, Editura Universității din București, 2004
36. Fábíán Gyula, *Drept instituțional al Uniunii Europene*, Editura Hamangiu, 2012

37. Fuerea, Augustin, *Instituțiile Uniunii Europene*, Editura Universul Juridic, București, 2002
38. Fuerea Augustin, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2006
39. Fuerea Augustin, *Manualul Uniunii Europene*, ediția a IV-a revizuită și adăugită după Tratatul de la Lisabona, Editura Universul Juridic, București, 2010
40. Gâlea Ion, *Aderarea Uniunii Europene la Convenția europeană a drepturilor omului. Analiză critică*, Editura C.H. Beck, București, 2012
41. Gilia Claudia, *Teoria statului de drept*, Editura C.H. Beck, București. 2007
42. Gheorghiu Luminița, *Evoluția sistemelor juridice contemporane. Privire specială asupra tipologiei dreptului comunitar*, Editura Universul Juridic, București, 2004
43. Groza Anamaria, *Comunitățile europene și Cooperarea politică europeană. Emergența unei identități europene*, Editura C.H. Beck, București, 2008
44. Hanga Vladimir, Bocșan Mircea Dan, *Curs de drept privat roman*, Editura Universul Juridic, București, 2006
45. Hotca Mihai Adrian, Dobrinoiu Maxim, *Elemente de drept penal al afacerilor*, Editura C.H. Beck, București, 2009
46. Iamandi Irina-Eugenia, Filip Radu, *Etică și responsabilitate socială corporativă în afacerile internaționale*, Editura Economică, București, 2008
47. Iliescu Adrian-Paul, *Introducere în politologie*, Editura All, București, 2003
48. Ionescu Cristian, *Drept constituțional comparat*, Editura C.H. Beck, București, 2008
49. Jinga Ion, *Uniunea Europeană în căutarea viitorului. Studii europene*, Editura C.H. Beck, București, 2008
50. Losano Mario, *Marile sisteme juridice. Introducere în dreptul european și extraeuropean*, Editura All Beck, București, 2005
51. Manolache Octavian, *Tratat de drept comunitar*, ediția a 5-a, Editura C.H. Beck, București, 2006
52. Mazilu Dumitru, *Integrare europeană. Drept comunitar și instituții europene*, ediția a IV-a, Editura Lumina Lex, București, 2006
53. Mazilu Dumitru, *Teoria Generală a Dreptului*, Editura All Beck, București, 1999
54. Mărgineanu Nicolae, *Psihologia persoanei*, ediție îngrijită de I. Radu și M. Miclea, Editura Științifică, București, 1999
55. Miga-Besteliu Raluca, *Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public*, Editura All, București, 1998
56. Miga-Besteliu Raluca, *Drept internațional public*, vol. I, Editura C.H. Beck, București, 2010
57. Miga-Besteliu Raluca, *Drept internațional public*, vol. II, Editura C.H. Beck, București, 2008

58. Miga-Besteliu Raluca, *Organizații internaționale interguvernamentale*, Editura All Beck, București, 2000
59. Mihai Gheorghe C., *Fundamentele dreptului*, vol. I - II, Editura All Beck, București, 2003
60. Mihai C. Gheorghe, *Fundamentele dreptului*, vol. I. *Știința dreptului și ordinea juridică*, ediția a II-a, Editura C.H. Beck, București, 2009
61. Mihai Gheorghe C., *Fundamentele dreptului. Teoria izvoarelor dreptului obiectiv*, vol. III, Editura All Beck, București, 2004
62. Mihai Gheorghe C., *Inevitabilul drept*, Editura Lumina Lex, București, 2002
63. Mihai Gheorghe C., *Teoria dreptului*, ediția a III-a, Editura C.H. Beck, București, 2008
64. Mircea Florian, *Logică și epistemologie. Logica generală*, ediție îngrijită, prefatăată și note de Nicolae Gogoneașă și Ioan C. Ivanciu, Editura Antet, 1996
65. Molcuț Emil, *Drept privat roman. Note de curs*, Editura Universul Juridic, București, 2003
66. Muraru Ion, Tănăsescu Elena Simina (coord.), *Constituția României. Comentariu pe articole*, Editura C.H. Beck, București, 2008
67. Nicolescu Ovidiu, Plumb Ion, Pricop Mihai, Vasilescu Ion, Verboncu Ion (coord.), *Abordări moderne în managementul și economia organizației*, vol. I *Managementul general al organizației*, Editura Economică, București, 2003
68. Orga-Dumitriu Gina, *Dreptul european al contractelor. Realități, influențe, domeniu de aplicare*, Editura C.H. Beck, București, 2013
69. Orga-Dumitriu Gina, *Răspunderea juridică în contractul comercial de transport de mărfuri*, ediția 1, Editura C.H. Beck, București, 2008
70. Paraschiv Elena, *Izvoarele formale ale dreptului*, Editura C.H. Beck, București, 2007
71. Petrescu Oana-Măriuca, *Dreptul procesual al Uniunii Europene*, Editura C.H. Beck, 2011
72. Pohoăț Ion, *Epistemologie și metodologie în știința economică*, Editura Economică, București, 2011
73. Popa Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, ediția a 3-a, Editura C.H. Beck, București, 2008
74. Popa Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, ediția a 4-a, Editura C.H. Beck, București, 2012
75. Popescu Eugen, *Teorii ale integrării europene*, Editura C.H. Beck, București, 2009
76. Popescu Roxana Mariana, *Introducere în dreptul Uniunii Europene*, Editura C.H. Beck, București, 2011
77. Popescu Sofia, *Teoria generală a dreptului*, Editura Lumina Lex, București, 2000
78. Popescu-Bârlan Liliana, *Construcția Uniunii Europene*, Editura C.H. Beck, București, 2009
79. Profioiu Marius Constantin, Iorga Elena, *Manual de politici publice*, București, Editura Economică, București, octombrie 2009
80. Rusu Ioana Eleonora, Gornig Gilbert, *Dreptul Uniunii Europene*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, Editura C.H. Beck, București, 2009

81. Săndulescu Ion, *Reguli și practici în comerțul internațional. Tipologia și negocierea contractelor de comerț exterior (Ghid practic)*, Editura All Beck, București, 1998
82. Serena Rossi Lucia (coord.), *Vers une nouvelle architecture de l'Union Européenne. Le projet de Traité-Constitution*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2004
83. Stancu Emilian, *Tratat de criminalistică*, ediția a V-a, revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2010
84. Stoica Valeriu, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Editura C.H. Beck, București, 2009
85. Ștefan Tudorel, Andreșan-Grigoriu Beatrice, *Drept comunitar*, Editura C.H. Beck, București, 2007
86. Tăbușcă Silvia, *Efectele hotărârilor CEDO și CJUE în dreptul intern. Analiză asupra dreptului la nediscriminare*, Editura C.H. Beck, București, 2012
87. Tănăsescu Florian, *Istorie socială*, Editura Fundației România de Măine, București, 2002
88. Trăistaru Marin, *Politologie. Introducere în studiul teoriei politice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998
89. Țiclea Alexandru, *Dreptul securității sociale, Curs universitar*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2009
90. Văllimărescu Alexandru, *Pragmatismul juridic. Studiu de filozofie a dreptului*, București, 1927
91. Vătăman Dan, *Dreptul Uniunii Europene, curs universitar*, Editura Universul Juridic, București, 2010
92. Vătăman Dan, *Organizații europene și euroatlantice*, Editura C.H. Beck, București, 2009
93. Voicu Marin, *Introducere în dreptul european*, Editura Universul Juridic, București, 2007
94. Voicu Marin, *Uniunea Europeană, înainte și după Tratatul de la Lisabona*, Editura Universul Juridic, București, 2009
95. Zlătescu Victor Dan, *Panorama marilor sisteme contemporane de drept*, Editura „Continent XXI”, București, 1994

B. Autori străini

1. Abraham-Frois Gilbert, *Economia politică*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Traducere din franceză de Alana Șabac în colaborare cu Andrei Petrescu, Editura Humanitas, București, 1998
2. Alomar Bruno, Daziano Sébastien, Garat Christophe, *Marile probleme europene*, Institutul European, Iași, 2010
3. Arnaud André-Jean, *Pour une pensée juridique européenne*, PUF, Paris, 1991

4. Aubert de Vincelles Carole, Rochfeld Judith (coord.), *L'acquis communautaire. Les sanctions de l'inexécution du contrat*, colecția Etudes Juridiques, Economica, 2006
5. Babbie Earl, *Practica cercetării sociale*, traducere de Sergiu Gherghina, George Jiglău, Monica Andriescu, Editura Polirom, Iași, 2010
6. Barnard Catherine, *P v. S: Kite Flying or a New Constitutional Approach* în Allan Dashwood, S. O. Leary, *The Principle of Equal Treatment in E.C. Law*, Editura Sweet & Maxwell, Londra, 1997
7. Bergé Jean-Sylvestre, Robin-Olivier Sophie, *Introduction au droit européen*, ediția a II-a, Themis/ Droit, Editura PUF, 2011
8. Bergé Jean-Sylvestre, Niboyet Marie-Laure (coord.), *La réception du droit communautaire en droit privé des Etats membres*, Bruylant, Bruxelles, 2003
9. Besson Samantha, *Droit constitutionnel européen. Abrégé de cours et résumés de jurisprudence*, Editura Stämpfli, Berna, 2011
10. Besson Samantha (coord.), *(Dés)ordres juridiques européens*, L.G.D.J., Editura Schulthess Romandes, 2012
11. Boussaguet Laurie, Jacquot Sophie, Ravinet Pauline, *Dicționar de politici publice*, Traducere de Iustina Cojocar, Editura Polirom, Iași, 2009
12. Carreau Dominique, *Droit international*, ediția a VIII-a, Editura A. Pedone, Paris, 2004
13. Cartou Louis, *Communautés européennes*, ediția a 10-a, Editura Dalloz, Paris, 1991
14. Craig Paul, Búrca Gráinne de, *Dreptul Uniunii Europene. Comentarii, jurisprudență și doctrină*, ediția a IV-a, Editura Hamangiu, București, 2009
15. Dacheux Eric, *Comprendre le débat sur la constitution de l'Union Européenne. Communication et démocratie I*, Editura Publibook, 2005
16. Dony Marianne, *Droit de l'Union européenne*, ediția a 3-a, revăzută și modificată, Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2010
17. Dony Marianne, *Droit de l'Union européenne*, ediția a 4-a revizuită, Editions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2012
18. Druffin-Bricca Sophie, Henry Laurence-Caroline, *Introduction générale au Droit*, ediția a V-a, Editura Gualino, 2011
19. Duguit Leon, *Manuel de droit constitutionnel*, Editura Boccard, Paris, 1918
20. Duroselle Jean-Baptiste, *The idea of european unity*, în *European Integration*, The Johns Hopkins Press, Baltimore, 1957
21. Grotius Hugo, *Despre dreptul războiului și al păcii*, Editura Științifică, București, 1968
22. Hegel G.W.F., *Principiile filosofiei dreptului*, Editura Academiei, București, 1969
23. Ihering Rudolf von, *Lupta pentru drept*, traducere și îngrijire ediție Andrei Florea, Editura All Beck, București, 2002

24. Isaac Guy, Blanquet Marc, *Droit communautaire general*, ediția a 8-a, Editura Armand Collin, Paris, 2001
25. Jahel Sélim, *Les principes generaux du droit, Droit français, Droits de pays arabes, droit musulman*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2005
26. Judson Karen, Hicks Sharon, *Law & Ethics for Medical Careers*, ediția a II-a, Editura Glencoe/ McGraw-Hill, Columbus, 1999
27. Kaczorowska Alina, *European Union Law*, ediția a 2-a, Editura Routledge, 2011
28. Kelsen Hans, *General Theory of Law and State*, Transaction Publishers, 1949
29. Kennedy Tom, *Learning European Law. A Primer and Vade-mecum*, Editura Sweet&Maxwell, 1998
30. Koechlin Jérôme, *L'Europe a-t-elle une adresse ? La politique étrangère de l'Union européenne*, Georg, IEUG, Collection *L'Europe en perspective*, Geneva, 2003
31. Legrand Pierre, *Dreptul comparat*, Editura Lumina Lex, București, 2001
32. Leprette Jacques, *Une clef pour l'Europe*, Editura Bruylant, Bruxelles, 1994
33. Levrat Nicolas, Besson Samantha (coord.), *(Dés)ordres juridiques européens*, L.G.D.J., Editura Schulthess Romandes, 2012
34. Liphart Arend, *Democrația în societățile plurale*, Traducere de Adriana Bargan, Editura Polirom, Iași, 2002
35. Magnette Paul, *Le régime politique de l'Union européenne*, Presses de Sciences Po, Paris, 2003
36. Mainguy Daniel, *Introduction générale au droit*, Editura Litec, Paris, 2002
37. Malaurie Philippe, *Antologia gândirii juridice*, Editura Humanitas, București, 1997
38. Malinvaud Philippe, *Introduction à l'étude du droit*, ediția a 13-a, Editura LexisNexis, Paris, 2011
39. Malosse Henri, Huchet Bernard, *Unifier la Grande Europe*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2001
40. Manin Philippe, *Les Communautés Européennes. L'Union Européenne*, ediția a II-a, Editura Pedone, Paris, 1995
41. Medhurst David, *A Brief and Practical Guide to EU Law*, ediția a III-a, Editura Blackwell Science
42. Montesquieu, *Despre spiritul legilor*, vol. I, Editura Științifică, București, 1964
43. Mummery John, *Links with National Courts*, in P. MOSER, K. SAWYER, *Making Community Law. The Legacy of Advocate General Jacobs at the European Court of Justice*, 2008
44. Pagden Anthony, *The Idea of Europe. From Antiquity to the European Union*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002

45. Piris Jean-Claude, *The Lisbon Treaty. A Legal and Political Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010
46. Platon, *Menon. Opere*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976
47. Poillot-Peruzzetto Sylvaine (coord.), *Vers une culture juridique européenne*, LGDJ, Montchrestien, 1998
48. Poirier Jean, *Introduction à l'appareil Juridique – Typologie des Systèmes juridiques, Ethnologie Générale*, Encyclopedie de la Pleiade, Paris, 1968
49. Roubier Paul, *Théorie générale du droit*, ediția a II-a, Editura Sirey, Paris, 1951
50. Rousseau Jean-Jacques, *Contractul social*, Editura Științifică, București, 1957
51. Sadeleer Nicolas de, Dumont Hugues, Jadoul Pierre, Drooghenbroeck Sébastien Van (coord.), *Les innovations du traité de Lisbonne. Incidences pour le praticien*, Editura Bruylant, Bruxelles, 2011
52. Sauron Jean-Luc, *Curs de instituții europene*, Editura Polirom, Iași, 2010
53. Ssenyonjo Manisuli, *Economic, Social and Cultural Rights in International Law*, Editura Hart Publishing, Portland, 2009
54. Terré François, *Introduction générale au droit*, ediția a 7-a, Editura Dalloz, 2006
55. Tridimas Takis, *The General Principles of EC Law*, Oxford University Press, Oxford, 1999
56. Weiler Joseph, *Fundamental Rights and Fundamental Boundaries: On Standards and Values in the Protection of Human Rights*, în N. Neuwahl, A. Rosas (coord.), *The European Union and Human Rights*, Kluwer Law International, Haga, 1995
57. Jacques Ziller, *L'europeanisation du droit constitutionnel pour l'Union*, Editura L'Harmattan, Paris, 2003

II. Articole publicate în reviste de specialitate

1. Agt Dries van, *The State of the European Union*, Tilburg Foreign Law Review, 1996, vol. 5
2. Comisia Europeană, Directorate-General for Translation, *Studies on translation and multilingualism. Lawmaking in the EU multilingual environment*, 1/2010
3. Costello Cathryn, *The Bosphorus Ruling of the European Court for Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe*, Human Rights Law Review, nr. 6(1)/2006
4. Gerber David J., *Dimensions of European Union Law: A Symposium. European Law: Thinking about it and Teaching it – An Introduction to the Symposium*, Columbia Journal of European Law, nr. 379, 1994-1995, vol. I
5. Kuhnert Kathrin, *Bosphorus – Double standards in European human rights protection*, Utrecht Law Review, vol. 2, nr. 2/2006

6. Mattei Ugo, *Three Patterns of Law: Taxonomy and Change in the World's Legal Systems*, The American Journal of Comparative Law, nr. 1/1997, vol. 45
7. Normand Roger, *Separate and Unequal: Trade and Human Rights Regimes*, Background Paper for Human Development Report 2000
8. Popescu Sofia, *Dreptul comparat și sociologia comparativă a dreptului*, în Pandectele Române – Supliment 2007 (Lucrările Conferinței Internaționale Bienale organizate de Facultatea de Drept din cadrul Universității de Vest din Timișoara, 17-18 noiembrie 2006)
9. Robinson William, *How the European Commission Drafts Legislation in 20 Languages*, 53 Clarity, 2005
10. Schilling Theodor, *Multilingualism and Multijuralism: Assets of EU Legislation and Adjudication?*, German Law Journal, vol. 12, nr. 7/2011
11. Spătaru-Negură Laura-Cristiana, *Exporting Law or the Use of Legal Transplants*, în Proceedings-ul Conferinței Internaționale Challenges of the Knowledge Society (CKS), ediția a 6-a, 2012
12. Steiner Eva, *Adoption en Angleterre du style législatif en vigueur sur le continent : espoirs déçus et perspectives d'avenir*, Revue internationale de droit comparé, nr. 3/2006
13. Watson Alan, *Legal Transplants and Law Reform*, 92 Law Q. Rev. 79, 1976

III. Dicționare

1. *** *Dicționar Enciclopedic*, vol. VII T-Z, Editura Enciclopedică, 2009
2. *** *Dicționar Enciclopedic Ilustrat*, Editura Cartier, 1999
3. *** *Larousse – Dicționar de sociologie*, Traducere Mariana Țuțuianu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996
4. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998
5. Ceaușu Iulian, *Dicționar enciclopedic managerial*, vol. I, Editura Academică de Management, București, 2000
6. Florescu Constantin, Mâlcomete Petre, Pop Nicolae Al., *Marketing – dicționar explicativ*, Editura Economică, București, 2003
7. Hornby A. S., *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*, ediția a VII-a, Editura Oxford University Press
8. Lopez Gérard, *Dictionnaire des sciences criminelles*, Editura Dalloz, Paris, 2004
9. Nicolescu Ovidiu (coord.), *Dicționar de management*, Editura Pro Universitaria, București, 2011

10. Niță Constantin, Popescu Marius, *Dicționar de marketing și de afaceri*, Editura Economică, București, 1999
11. Pârvu Constantin, *Dicționar Enciclopedic de Mediu*, vol. II L-Z, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 2005
12. Pop Luana Miruna (coord.), *Dicționar de politici sociale*, Editura Expert, București, 2002
13. Sillamy Norbert, *Larousse - Dicționar de psihologie*, Traducere dr. Leonard Gavrilu, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996

IV. Teze de doctorat nepublicate

1. Anghel Elena, *Principiile generale ale dreptului*, coordonator științific prof. univ. dr. Popa Nicolae, Universitatea Nicolae Titulescu, Facultatea de drept, 2011
2. Istrățescu Eduard Ion, *Regimul juridic al societății bancare*, coordonator științific Stanciu D. Cărpenu, Universitatea Nicolae Titulescu, Facultatea de Drept, București, 2010

V. Legislația Uniunii Europene

1. Actul unic european, semnat la Luxembourg și Haga, la 17 și 28.02.1986, intrat în vigoare la 01.07.1987
2. Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, intrată în vigoare la 01.12.2009
3. Regulamentul nr. 1/1958 privind determinarea limbilor folosite în cadrul Comunității Economice Europene, adoptat la 15.04.1958, publicat în JOCE seria P nr. 17 din 06.10.1958
4. Regulile de Procedură ale Parlamentului European, iulie 2013
5. Regulile de Procedură ale Curții Europene de Justiție, 19 iunie 1991
6. Tratatul de la Amsterdam de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a Tratatelor de instituire a Comunităților Europene și a altor acte conexe, semnat la Amsterdam, la 02.10.1997, intrat în vigoare la 01.05.1999
7. Tratatul de instituire a Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului, semnat la Paris, la 18.04.1951, intrat în vigoare la 23.07.1952
8. Tratatul de instituire a Comunității Economice Europene și a Comunității Europene a Energiei Atomice, semnate la Roma, la 25.03.1957, intrate în vigoare la 01.01.1958
9. Tratatul de instituire a unui Consiliu unic și a unei Comisii unice ale Comunităților Europene, semnat la Bruxelles, la 08.04.1965, intrat în vigoare la 01.07.1967
10. Tratatul de la Lisabona de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului de instituire a Comunității Europene, semnat la Lisabona, la 13.12.2007, intrat în vigoare la 01.12.2009

11. Tratatul de la Nisa de modificare a Tratatului privind Uniunea Europeană, a Tratatelor de instituire a Comunităților Europene și a altor acte conexe, semnat la Nisa, la 26.02.2001, intrat în vigoare la 01.02.2003
12. Tratatul privind Uniunea Europeană, semnat la Maastricht. La 07.02.1992, intrat în vigoare la 01.11.1993
13. Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, intrat în vigoare la 01.12.2009
14. Statutul Curții Internaționale de Justiție

VI. Jurisprudența instanțelor Uniunii Europene

1. Cauza 8/55 *Federația Carbonieră a Belgiei c. Înalta Autoritate* [1954-6] ECR 292
2. Cauzele conexate 7/56, 3/57, 7/57 *Dineke Algera, Giacomo Cicconardi, Simone Couturaud, Ignazio Genuardi, Félicie Steichen c. Common Assembly of the European Coal and Steel Community* [1957] ECR 39
3. Cauza 8/57 *Groupement des Hauts Fourneaux et Aciéries Belges c. High Authority* [1957–58] ECR 245
4. Cauza 15/57 *Hauts Fourneaux de Chasse c. Înalta Autoritate* [1957-8] ECR 211
5. Cauza 1/58 *Stork c. Înalta Autoritate* [1959] ECR 17
6. Cauzele conexate 36, 37, 38 și 40/59 *Geitling c. Înalta Autoritate* [1960] ECR 423
7. Cauzele conexate 42 și 49/59 *SNUPAT* [1961] ECR 53
8. Cauzele conexate 43/59, 45/59 și 48/59 *Eva von Lachmüller și Alții c. Comisie* [1960] ECR 463
9. Cauza 20/59 *Italia c. Înalta Autoritate* [1960] ECR 663
10. Cauza 10/61 *Comisia c. Italia* [1962]
11. Cauzele conexate 17 și 20/61 *Klockner c. Înalta Autoritate* [1962] ECR 325
12. Cauza 19/61 *Mannesmann AG c. Înalta Autoritate* [1962] ECR 257
13. Cauzele conexate 16/62 și 17/62 *Confederația națională a producătorilor de fructe și legume și alții c. Consiliu* [1962] ECR 471
14. Cauza 26-62 *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos c. Netherlands Inland Revenue Administration* [1963] ECR 1
15. Cauza 32/62 *Alvis c. Consiliu* [1963] ECR 49
16. Cauza 18/63 *Wollast c. EEC* [1964] ECR 97
17. Cauza 110/63 *Williams* [1965] ECR 667
18. Cauza 6/64 *M. Flaminio Costa c. Enel* [1964] ECR 1143
19. Cauza 40/64 *Sgarlata c. Comisie* [1965] ECR 215
20. Cauza *NMB c. Comisia* [1966] ECR I-4973

21. Cauza 5/67 *Beus* [1968] ECR 83
22. Cauza 19/67 *Bestuur der Sociale Verzekeringsbank c. J. H. van der Vecht* [1967] ECR 345
23. Cauza 26/67 *Danvin* [1968] ECR 315
24. Cauza 12/68 *X c. Audit Board of the European Communities* [1970] ECR 291
25. Cauza 4/69 *Lütticke c. Comisie* [1971] ECR 325
26. Cauza 7/69 *Comisie c. Italia* [1970] ECR 111
27. Cauza 26/69 *Comisia c. Franța* [1970] ECR 565
28. Cauza 29/69 *Stauder* [1969-1970] ECR 157
29. Cauza 23/69 *Fiehn c. Comisie* [1970] ECR 547
30. Cauza 11/70 *Internationale Handelsgesellschaft mbH c. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1970] ECR 1125
31. Cauza 22/70 *Comisia c. Consiliu* [1971] ECR 263
32. Cauza 25/70 *Köster* [1970] ECR 1161
33. Cauza 33/70 *SpA SACE c. Ministry for Finance of the Italian Republic* [1970] ECR 1213
34. Cauza 38/70 *Deutsche Tradax* [1971] ECR 145
35. Cauza 5/71 *Zuckerfabrik Schoppenstedt c. Consiliu* [1971] ECR 975
36. Cauza 49/71 *Hagen OGH c. Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* [1972] ECR 23
37. Cauza C-30/72 *Comisia c. Italia* [1973] ECR 161
38. Cauza C-39/72 *Comisia c. Italia* [1973]
39. Cauza 40/72 *Schroeder c. Germania* [1973] ECR 125
40. Cauza 81/72 *Comisia c. Consiliu* [1973] ECR 575
41. Cauza C-2/73 *Riseria Luigi Geddo c. Ente Nazionale Risi* [1973] ECR 865
42. Cauza C-4/73 *J. Nold, Kohlen - und Baustoffgroßhandlung c. Comisie* [1974] ECR 491
43. Cauza 175/73 *Union Syndicale și alții c. Consiliu* [1974] ECR 917
44. Cauza 6/74 *Moulijn c. Comisia* [1974] ECR 147
45. Cauza 8/74 *Procureur du Roi c. Benoît și Gustave Dassonville* [1974] ECR 837
46. Cauza 17/74 *Transocean Marine* [1974] ECR 1063
47. Cauza 36/74 *Walgrave c. Union Cycliste Internationale* [1974] ECR 1405
48. Cauza 41/74 *Yvonne Van Duyn c. Oficiul de Stat* [1974] ECR 1337
49. Cauza 74/74 *CNTA c. Comisie* [1975] ECR 533
50. Cauza 2/75 *EVGF c. Mackprang* [1975] ECR 607
51. Cauza 43/75 *Defrenne c. Sabena* [1976] ECR 455
52. Cauza 52/75 *Comisia c. Italiei* [1976] ECR 277
53. Cauza 104/75 *De Peijper* [1976] ECR 613
54. Cauza 130/75 *Prais* [1976] ECR 1589

55. Cauza 13/76 *Dona c. Mantero* [1976] ECR 1333
56. Cauza 33/76 *Rewe c. Landwirtschaftskammer für Saarland* [1976] ECR 1989
57. Cauza 41/76 *Donckerwolcke c. Procurorul Republicii* [1976] ECR 1921
58. Cauza 45/76 *Comet c. Productschap voor Siergewassen* [1976] ECR 2043
59. Cauza 80/76 *North Kerry Milk Products* [1977] ECR 149
60. Cauzele conexate 83 și 94/76, 4, 15 și 40/77 *Bayerische HNL* [1978] ECR 1209
61. Cauza 85/76 *Hoffmann-La Roche* [1979] ECR 461
62. Cauza 114/76 *Bela-Mühle c. Grows-Farm* [1977] ECR 1211
63. Cauza 116/76 *Granaria* [1977] ECR 1247
64. Cauzele conexate 117/76 și 16/77 *Ruckdeschel* [1977] ECR 1753
65. Cauzele conexate 119 și 120/76 *Ölmühle și Becher* [1977] ECR 1269
66. Cauza 43/77 *Riva* [1977] ECR I-2175
67. Cauza 52/77 *Cayrol c. Rivoira* [1977] ECR 2261
68. Cauza 76/77 *Auditeur du travail c. Bernard Dufour, SA Creyf's Interim and SA Creyf's Industrial* [1977] ECR 02485
69. Cauza 106/77 *Ministerul de Finanțe al Italiei c. Simmenthal S.p.A* [1978] ECR I-261
70. Cauza 149/77 *Defrenne c. Sabena* [1978] ECR 1365
71. Cauza 30/78 *Distillers Company c. Comisie* [1980] ECR 2229
72. Cauza 100/78 *Rossi* [1979] ECR 831
73. Cauza 120/78 *Rewe-Zentral AG c. Bundesmonopolverwaltung für Branntwein* [1979] ECR 649
74. Cauzele conexate 209 până la 215 și 218/78 *Van Landewyck c. Comisie* [1984] ECR 3125
75. Cauza 9/79 *Wörsdorfer, née Koschniske v Raad van Arbeid* [1979] ECR 2717
76. Cauza 44/79 *Liselotte Hauer c Land Rheinland-Pfalz* [1979] ECR 3727
77. Cauza 49/79 *Pool c. Consiliu* [1980] ECR 569
78. Cauza 136/79 *National Panasonic* [1980] ECR 2033
79. Cauza 137/79 *Kohli c. Comisie* [1980] ECR 2601
80. Cauza 138/79 *Roquette Frères c. Consiliu* [1980] ECR 3333
81. Cauza 149/79 *Comisia c. Belgia* [1980] ECR I-3881
82. Cauza 155/79 *AM și S c. Comisie* [1982]
83. Cauza 157/79 *Regina c. Pieck* [1980] ECR 2171
84. Cauzele conexate 100/80 până la 103/80 *Musique Diffusion Francaise c. Comisie* [1983] ECR 1825
85. Cauza 203/80 *Casati* [1981] ECR 2595
86. Cauza C-137/80 *Comisia c. Belgia* [1981] ECR 2393
87. Cauza 150/80 *Elefanten Schuh c. Jacqmain* [1981] ECR 1671

88. Cauza 155/80 *Oebel* [1981] ECR 1993
89. Cauza 158/80 *Rewe c. Hauptzollamt Kiel* [1981] ECR I-1805
90. Cauzele conexate 212-17/80 *Salumi* [1981] ECR 2735
91. Cauza 169/80 *Administrația Vămilelor c. Frații Gondrand* [1981] ECR 1931
92. Cauza 193/80 *Comisia c. Italia* [1981] ECR 3019
93. Cauza 246/80 *Broekmeulen* [1981] ECR I-2311
94. Cauza 258/80 *Rummy c. Comisie* [1982] ECR 287
95. Cauza 44/81 *Germania c. Comisiei* [1982] ECR 1855
96. Cauza 124/81 *Comisia c. Marea Britanie* [1983] ECR 203
97. Cauzele conexate 152, 158, 162, 166, 170, 173, 175, 177-9, 182 și 186/81 *Ferrano c. Comisie* [1983] ECR 2357
98. Cauza 232/81 *Agricola Commerciale Olio c. Comisie* [1984] ECR 3881
99. Cauza 264/81 *Savma c. Comisie* [1984] ECR 3915
100. Cauza 283/81 *Srl CILFIT and Lnificio di Gavardo SpA v Ministry of Health* [1982] ECR-3415
101. Cauza 289/81 *Mavridis c. Parlament* [1983] ECR 1731
102. Cauza C-116/82 *Comisia c. R.F. Germania* [1986] ECR 2519
103. Cauza 159/82 *Verli-Wallace* [1983] ECR 2711
104. Cauza 179/82 *Lucchini c. Comisie* [1983] ECR 3083
105. Cauza 188/82 *Thyssen AG c. Comisie* [1983] ECR 3721
106. Cauza 224/82 *Meiko-Konservenfabrik c. Germania* [1983] ECR 2539
107. Cauza 270/82 *Estel c. Comisie* [1983] ECR 1195
108. Cauza 14/83 *Sabine von Colson and Elisabeth Kamann c. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 01891
109. Cauza 45/83 *Ludwig-Maximilians-Universität München c. Hauptzollamt München West* [1984] ECR-267
110. Cauza 59/83 *Biovilac c. EEC* [1984] ECR 4057
111. Cauza 63/83 *Kirk* [1984] ECR 2689
112. Cauza 181/83 *Man (Sugar) c. IBAP* [1985] ECR 2889
113. Cauza 228/83 F c. Comisie [1985] ECR 275
114. Cauza 234/83 *Gesamthochschule Duisburg c. Hauptzollamt München – Mitte* [1985] ECR 327
115. Cauza C-240/83 *Procureur de la République c. Association de défense des brûleurs d'huiles usagées (ADBHU)* [1985] ECR 531
116. Cauza 246/83 *De Angelis c. Comisie* [1985] ECR 1253
117. Cauza 294/83 *Verzii c. Parlament* [1986] ECR 1339

118. Cauza 110/84 *Municipality of Hillegom c. Hillenius* [1985] ECR 3947
119. Cauza 152/84 *M. H. Marshall v Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)* [1986] ECR 723
120. Cauza 162/84 *Vlachou c. Court of Auditors* [1986] ECR 459
121. Cauza 178/84 *Comisia c. Germania* [1987] ECR 1227
122. Cauza 222/84 *Johnston* [1986] ECR 1651
123. Cauza 234/84 *Belgia c. Comisie* [1986] ECR 2263
124. Cauza 15/85 *Consorzio Cooperative d'Arruzzo c. Comisie* [1987] ECR 1005
125. Cauza 53/85 *AKZO Chemie* [1986] ECR 1965
126. Cauza 234/85 *Staatsanwaltschaft Freiburg c. Franz Keller* [1986] ECR 2897
127. Cauza 314/85 *Foto-Frost c. Hauptzollamt Lübeck-Ost* [1987] ECR 4199
128. Cauza 332/85 *Germania c. Comisie* [1987] ECR 5143
129. Cauza 24/86 *Blaizot c. Universitatea din Liège și Alții* [1988] ECR 379
130. Cauza 39/86 *Sylvie Lair c. Universitatea Hanovra* [1988] ECR 3161
131. Cauza C-62/86 *AKZO c. Comisie* [1986] ECR I-3359
132. Cauza 68/86 *UK c. Consiliu* [1988] ECR 855
133. Cauza 120/86 *Mulder c. Minister van Landbouw en Visserij* [1988] ECR 2321
134. Cauza 197/86 *Brown c. Secretary of State for Scotland* [1988] ECR 3205
135. Cauza 222/86 *UNECTEF c. Heylens* [1987] ECR 4097
136. Cauza 257/86 *Comisia c. Italia* [1988] ECR 3249
137. Cauza 302/86 *Comisia c. Danemarca* [1988] ECR 4607
138. Cauza 312/86 *Comisia c. Franța* [1988] ECR 6315
139. Cauzele 46/87 și 227/88 *Hoerchst AG c. Comisie* [1989] ECR I-2859
140. Cauza C-142/87 *Belgia c. Comisie* [1990] ECR I-959
141. Cauza C-301/87 *Franța c. Comisie* [1990] ECR I-307
142. Cauza 374/87 *Orkem* [1989] ECR 3283
143. Cauza 5/88 *Wachauf* [1989] ECR 2609
144. Cauza 20/88 *Roquete Frères c. Comisie* [1989] ECR 1553
145. Cauza 68/88 *Comisia c. Grecia* [1989] ECR 2965
146. Cauza C-70/88 *Parlament c. Consiliu* [1991] ECR I-4529
147. Cauza C-100/88 *Oyove și Traore c. Comisie* [1989] ECR 4285
148. Cauza C-152/88 *Sofrimport c. Comisie* [1990] ECR I-2477
149. Cauzele conexate C-267 la C-285/88 *Wuidart și Alții* [1990] ECR I-435
150. Cauza 322/88 *Salvatore Grimaldi v Fonds des maladies professionnelles* [1989] ECR 4407
151. Cauza C-331/88 *Fedesa și Alții* [1991] ECR I-4023
152. Cauza C-337/88 *SAFA* [1990] ECR I-1

153. Cauza C-350/88 *Delacre și Alții c. Comisie* [1990] ECR I-395
154. Cauza T-1/89 *Rhône-Poulenc c. Comisie* [1991] ECR II-867 la 883
155. Cauza T-2/89 *Petrofina c. Comisie* [1991] ECR II-1087
156. Cauza T-7/89 *Hercules Chemicals c. Comisie* [1991] ECR I-1711
157. Cauza C-8/89 *Zardi* [1990] ECR I-2515
158. Cauza T-13/89 *ICI c. Comisie* [1992] ECR II-1021
159. Cauza C-38/89 *Blanguemon* [1990] ECR I-83
160. Cauza C-63/89 *Assurances du Credit c. Consiliu și Comisie* [1991] ECR I-1799
161. Cauza 96/89 *Comisia c. Olanda* [1991] ECR I-2461
162. Cauza T-132/89 *Gallone c. Consiliu* [1990] ECR II-549
163. Cauza T-142/89 *Böel c. Comisie* [1995] ECR II-867
164. Cauza C-154/89 *Comisia c. Franța* [1991] ECR I-649
165. Cauza 170/89 *BEUC c. Comisie* [1991] ECR I-5709
166. Cauza C-189/89 *Spagl* [1990] ECR I-4539
167. Cauza C-260/89 *Elliniki* [1991] ECR I-2925
168. Cauza C-288/89 *Stichting Collectieve Antennevooriening Gouda c. Commissariaat voor de Media* [1991], ECR I-4007
169. Cauza C-289/89 *Spagl* [1990] ECR I-4539
170. Cauza C-291/89 *Interhotel c. Comisie* [1991] ECR I-2257
171. Cauza 293/89 *Gravier c. Orașul Liège* [1985] ECR 593
172. Cauza C-304/89 *Oliveira c. Comisie* [1991] ECR I-2283
173. Cauza C-309/89 *Codomiu c. Consiliu* [1994] ECR I-1853
174. Cauza C-340/89 *Vlassopoulou* [1991] ECR I-2357
175. Cauza C-353/89 *Comisia c. Olanda* [1991] ECR I-4069
176. Cauza C-367/89 *Aimé Richardt* [1991] ECR I-4621
177. Cauza C-368/89 *Crispoltoni I* [1991] ECR I-3695
178. Cauza C-374/89 *Comisia c. Belgia* [1991] ECR I-367
179. Cauzele conexate *Hoechst c. Comisia* [1989] ECR 2919
180. Cauza C-24/90 *Faust* [1991] ECR I-4905
181. Cauza C-25/90 *Wünsche I* [1991] ECR I-4939
182. Cauza C-26/90 *Wünsche II* [1991] ECR I-4961
183. Cauza C-27/90 *SITPA c. ONLIFLHOR* [1991] ECR I-133
184. Cauzele conexate C-48 și C-66/90 *Olanda și Alții c. Comisie* [1992] ECR I-565
185. Cauza C-62/90 *Comisia c. Germania* [1992] ECR I-2575
186. Cauzele conexate C-90 și C-91/90 *Neu* [1991] ECR I-3617
187. Cauza C-167/90 *Comisia c. Belgia* [1991] ECR I-2525

188. Cauza C-208/90 *Emmott* [1991] ECR I-4269
189. Cauza C-295/90 *Parlament c. Consiliu* [1992] ECR I-4193
190. Cauza C-308/90 *Advanced Nuclear Fuels c. Comisie* [1993] ECR I-309
191. Cauza T-16/91 *Rendo and Others c. Comisie* [1992] ECR II-2417
192. Cauza T-83/91 *Tetra-Pak c. Comisie* [1994] ECR II-755
193. Cauza C-104/91 *Borrell și Alții* [1992] ECR I-3003
194. Cauza 136/91 *Findling Wälzlager c. Hauptzollamt Karlsruhe* [1993] ECR I-1793
195. Cauza C-169/91 *Consiliul Orașului Stoke-on-Trent și Alții c. B&Q* [1992] ECR I-6635
196. Cauzele conexate C-260 și C-261/91 *Diversinte and Iberlacta* [1993] ECR I-1885
197. Cauzele conexate C-261/91 *Diversinte și Iberlacta* [1993] ECR I-1885
198. Cauzele conexate C-267 și C-268/91 *Criminal proceedings against Bernard Jeck and Daniel Mithouard* [1993] ECR I-6097
199. Cauza C-312/91 *Metalsa* [1993] ECR I-3751
200. Cauza C-325/91 *Franța c. Comisie* [1993] ECR I-3283
201. Cauzele conexate C-13 până la C-16/92 *Driessen* [1993] ECR I-4751
202. Cauza 19/92 *Kraus c. Land Baden-Württemberg* [1993] ECR I-1663
203. Cauza T-60/92 *Noonan c. Comisie* [1996] ECR II-215
204. Cauza T-77/92 *Parker Pen c. Comisie* [1994] ECR II-549
205. Cauza C-91/92 *Faccini Dori c. Recreb* [1994] ECR I-3325
206. Cauzele conexate C-92 și C-326/92 *Phil Collins* [1993] ECR I-5145
207. Cauza C-135/92 *Fiscano c. Comisie* [1994] ECR I-2885
208. Cauza 137/92 *Comisia Comunităților Europene c. BASF AG și alții* [1994] ECR I-2555
209. Cauza C-315/92 *Verband Sozialer Wettbewerb eV împotriva Clinique Laboratoires SNC și Estée Lauder Cosmetics GmbH* [1994] I-317
210. Cauza C-334/92 *Wagner Miret* [1993] ECR I-6911
211. Cauza C-353/92 *Grecia c. Consiliu* [1994] ECR I-3411
212. Cauza C-404/92 *X c. Comisie* [1994] ECR I-4737
213. Cauza C-23/93 *TV 10 SA* [1994] ECR I-4795
214. Cauzele conexate C-46 și C-48/93 *Braserie du Pecheur c. Germania și Regina c. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd.* [1996] ECR I-1029
215. Cauza 56/93 *Belgia c. Comisia* [1996] ECR I-723
216. Cauza C-63/93 *Duff and Others c. Minister for Agriculture and Food, Ireland, and the Attorney General* [1996] ECR I-569 Cauza C-143/93 *Van Es Douane Agenten v Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen* [1996] ECR I-431
217. Cauzele conexate C-133/93, C-300/93 și C-362/93 *Crispoltoni* [1994] ECR I-4863

218. Cauza C-280/93 *Germania c. Comisiei* [1994] ECR I-4701
219. Cauza C-348/93 *Italia c. Comisie* [1995] ECR I-673
220. Cauza C-392/93 *Regina c. HM Treasury, ex parte British Telecommunications* [1996] ECR I-1631
221. Cauza C-415/93 *Union royale belge des sociétés de football association e.a.c. Bosman e.a.* [1995] ECR I-4921
222. Cauzele conexate T-432 până la T-434/93 *Socurte și Alții c. Comisie* [1995] ECR II-503
223. Cauza C-449/93 *Rockfon* [1995] ECR I-4291
224. Cauza C-450/93 *Kalanke c. Freie Hansestadt Bremen* [1995] ECR I-3051
225. Cauza T-521/93 *Atlanta și Alții c. Comunitatea Europeană* [1996] ECR II-1707
226. Cauza T-551/93 *Industrias Persqueras Campos c. Comisie* [1996] ECR II-247
227. Cauza T-575/93 *Koelman c. Comisie* [1996] ECR II-1
228. Cauza C-5/94 *The Queen c. Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte Hedley Lomas Ltd. (Irlanda)* [1996] ECR I-2553
229. Cauza C-13/94 *P c. S et Cornwall County Council* [1996] I-2143
230. Cauza C-55/94 *Reinhard Gebhard c. Consiglio dell'Ordine degli Avvocati e Procuratori di Milano* [1995] ECR I-4165
231. Cauza T-93/94 *Becker c. Curtea Auditorilor* [1996] ECR II-141
232. Cauza T-115/94 *Opel Austria c. Consiliu* [1997] ECR II-00039
233. Cauzele conexate C-153 și C-205/94 *Faroe Seafood and Others* [1996] ECR I-2465
234. Cauzele conexate T-163 și T-165/94 *Koyo Seiko c. Consiliu* [1995] ECR II-1381
235. Cauza C-192/94, *El Corte Ingles S.A.* [1996] ECR I-1296
236. Cauza C-193/94 *Skanavi și Chryssanthakopoulos* [1996] ECR I-929
237. Cauza C-205/94 *Binder c. Hauptzollami Stuttgart-West* [1996] ECR I-2871
238. Cauza T-229/94 *Deutsche Bahn c. Comisie* [1997] ECR II-1689
239. Cauza T-260/94 *Air Inter c. Comisie* [1997] ECR II-1997
240. Cauzele conexate C-286/94, C-340/95, C-401/95, C-47/96 *Molenheide și Alții c. Belgia* [1997] ECR I-7281
241. Cauza T-346/94 *France-Aviation c. Comisie* [1995] ECR II-2841
242. Cauza C-29/95 *Pastoor și Trans-Cap* [1997] ECR I-285
243. Cauza C-32/95 *P Comisie c. Lisrestal și Alții* [1996] ECR I-5373
244. Cauza C-34 până la C-36/95 *KO c. De Agostini și TV Shop* [1997] ECR I-3843
245. Cauza C-43/95 *Data Delecta Aktiebolag et Forsberg* [1996] ECR I-4661
246. Cauza C-64/95 *Konservenfabrik Lubella c. Hauptzollamt Cottbus* [1996] ECR I-5105
247. Cauzele conexate C-65 și C-111/95 *Regina c. Secretary of State for the Home Department, ex parte Mann Singh Shingara and Abbas Radion* [1997] ECR I-3343

248. Cauza C-66/95 *R. c. Secretary of State for Social Security, ex parte Sutton* [1997] ECR I-2163
249. Cauza C-72/95 *Aannemersbedrijf P/K. Kraaijeveld BV & Alții c. Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland* [1996] ECR I-5403
250. Cauza C-84/95 *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret AS c. Irlanda* [1996] ECR I-3953
251. Cauza T-106/95 *Federația Franceză a Societăților de Asigurări (FFSA) și Alții c. Comisiei* [1997] ECR II-229
252. Cauza C-144/95 *Maurin* [1996] ECR I-2909
253. Cauza C-183/95 *Affish BV c. Rijkdienst voor de Keuring van Vee en Vlees* [1997] ECR I-4315
254. Cauza T-195/95 *Guérin Automobiles c. Comisie* [1996] ECR II-171
255. Cauza C-219/95 *Ferriere Nord SpA c. Comisia* [1997] ECR I-4411
256. Cauza C-241/95 *Accrington Beef și alții* [1996] ECR I-6699
257. Cauza C-259/95 *Parlament c. Consiliu* [1997] ECR I-5303
258. Cauza C-310/95 *Road Air c. Inspecteur der Invoerrechten en Accijnzen* [1997] ECR I-2229
259. Cauza C-354/95 *The Queen c. Minister for Agriculture, Fisheries and Food, ex parte National Farmers' Union and Others* [1997] ECR I-4559
260. Cauza C-409/95 *Marschall c. Land Nordrhein - Westfalen* [1997] ECR I-6363
261. Cauza T 20/96 *Pascall c. Comisie* [1997] ECR II-977
262. Cauza C-129/96 *Inter-Environnement Wallonie ASBL c. Région wallonne* [1997] ECR I-07411
263. Cauza C-162/96 *Racke* [1998] ECR I-3655
264. Cauza C-249/96 *Grant c. South-West Trains* [1998] ECR I-621
265. Cauza C-309/96 *Annibaldi c. Sindaco del Comune di Guidonia et Presidente Regione Lazio* [1997] ECR I-7493
266. Cauza C-44/97 *Germania c. Comisie* [1999] ECR I-7177
267. Cauza C-254/97 *Baxter e/a.* [1999] ECR I-4809
268. Cauza C-369/98 *Fisher* [2000] ECR I-6751
269. Cauza C-49/99 *Al Jubail Fertiliser c. Consiliu* [1991] ECR I-3187
270. Cauza T-93/99 *Brighina Bonaiti c. Comisie*, ECR II-1127
271. Cauza C-100/99 *Oyowe și Traore c. Comisie* [1989] ECR 4285
272. Cauza 112/00 *Eugen Schmidberger, Internationale Transporte und Planzüge c. Austria* [2003] ECR I-05659
273. Cauza T-206/00 *Hult c. Comisie* [2002] ECR II-81
274. Cauza C-103/01 *Comisia c. Germania* [2003] ECR I-5386

275. Cauza T-273/01 *Innova Privat-Academie c. Comisie* [2003] ECR II-1093
276. Cauza C-36/02 *Omega* [2004] *Byggnadsarbetareförbundet, Svenska Byggnadsarbetareförbundets avdelning 1, Byggettan and Svenska Elektrikerförbundet* [2007]
277. Cauza C-376/02 *Stichting „Goed Wonen” c. Staatssecretaris van Financien* [2005] ECR I-3445
278. Cauzele conexate 387/02, 391/02 și 403/02 *Criminal Proceedings against Berlusconi and Others* [2005] ECR I-356
279. Cauza T-47/03 *Jose Maria Sison c. Consiliu* [2007] ECR II-02047
280. Cauza C-82/03 *Comisia c. Italia* [2004] ECR I-6635
281. Cauza C-110/03 *Belgia c. Comisie* [2005] ECR I-2801
282. Cauza C-210/03 *Swedish Match* [2004] ECR I-11893
283. Cauza C-265/03 *Igor Simutenkov c. Ministerio de Educacion y Cultura, Real Federacion Espanola de Futbol* [2005] ECR I-2579; Opinia Avocatului General C. Stix-Hackl din data de 11 ianuarie 2005
284. Cauza T-327/03 *Stichting Al-Aqsa c. Consiliu* [2007] ECR II-00079
285. Cauza 341/05 *Laval un Partneri Ltd v Svenska*
286. Cauza 438/05 *The International Transport Workers' Federation & The Finnish Seamen's Union/Viking Line ABP & Oü Viking Line Eesti* [2007]
287. Cauza C-63/06 *UAB Profisa c. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos* [2007] ECR I-3239
288. Cauza C-161/06 *Skoma-Lux* [2007] ECR I-10841
289. Cauza 47/07 *Masdar (UK) Ltd. c. Comisiei* [2008] ECR I-9761
290. Cauza C-489/07 *Pia Messner v Firma Stefan Krüger* [2009] ECR I-07315
291. Cauza C-101/08 *Audiolux SA și Alții c. Groupe Bruxelles Lambert SA (GBL) și Alții și Bertelsmann AG și Alții* [2009]
292. Cauza C-347/08 *Vorarlberger Gebietskrankenkasse* [2009] ECR I-08661

VII. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului

1. Cauza *Funke c. Franța*, cererea nr. 10828/84
2. Cauza *Niemitz c. Germania*, cererea nr. 13710/88
3. *Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Sirketi c. Irlanda*, cererea nr. 45036/98

VIII. Pagini de internet

1. <http://curia.europa.eu/>
2. <http://dexonline.ro>
3. <http://www.doingbusiness.org>
4. <http://ec.europa.eu>
5. <http://echr.coe.int>
6. <http://en.wikipedia.org>
7. <http://eur-lex.europa.eu>
8. <http://www.europarl.europa.eu>
9. <http://hdr.undp.org>
10. <http://hotnews.ro>
11. <http://www.onuinfo.ro>
12. <http://www.wjh.harvard.edu>